

POLITICA AGRICOLĂ

Lucrarea de față a fost elaborată în cadrul proiectului Phare RO 0006.18.02 - Formarea funcționarilor publici din administrația locală în afaceri europene și managementul ciclului de proiect, implementat de Institutul European din România în colaborare cu *human dynamics* în anul 2003.

Lucrarea face parte din Seria Micromonografii - Politici Europene, versiune actualizată.

LISTA DE ACRONIME:

CECO	Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului
CEE	Comunitatea Economică Europeană
CEFTA	Acordul Central-European de Liber Schimb
FEOGA	Fondul European de Orientare și Garantare Agricolă
GATT	Acordul General pentru Tarife și Comerț
IACS	Sistemul Integrat de Control și Administrație
OCDE	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
OMC	Organizația Mondială a Comerțului
PAC	Politica Agricolă Comună
PIB	Produsul Intern Brut
RICA	Rețeaua de Informații Contabile în Agricultură
SAPARD	Programul Special de Pre-Aderare pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală
UE	Uniunea Europeană

CUPRINS:

Introducere	3
I. Politica agricolă în Uniunea Europeană	7
I. 1. Momente cheie	7
I.2. Situația actuală	12
I.2.a. Actori instituționali ai politicii agricole.....	12
I.2.b. Pilonul 1: Organizații comune de piață	12
A. Prețurile	13
B. Intervenția pe piață (stocarea).....	14
C. Ajutoarele financiare (subvenții).....	15
D. Cotele de producție	18
E. Protecția vamală	19
I.2.c. Pilonul 2: Dezvoltarea rurală	20
I.2.c. Finanțarea măsurilor de politică agricolă comună	23
A. Secțiunea Garantare finanțează:.....	24
B. Secțiunea Orientare	24
I.2.d. Politica de mediu ca și politică transversală	26
I.3. Aspecte problematice, tendințe și provocări.....	28
II. Politica agricolă în România	35
II.1. Situația agriculturii românești în perioada de tranziție la economia de piață.....	35
II.2. Politica agricolă a României în perioada de tranziție la economia de piață.....	38
II.3. Probleme și ajustări necesare în sectorul agricol, în perspectiva aderării României la Uniunea Europeană	47
ANEXĂ. Organizații comune de piață	

Introducere

Politica Agricolă Comună (PAC) este printre primele politici comune adoptate de Uniunea Europeană – pe atunci, Comunitatea Economică Europeană. Geneza ei a fost o reacție la problemele alimentare care au urmat celui de-al doilea război mondial.

Trebuie precizat de la bun început că termenul de “politică comună” reflectă în mod fidel una dintre trăsăturile definiției ale PAC, și anume aceea că, pentru circa 90% din produsele agricole, decizia nu mai aparține statelor membre, ci Uniunii Europene. De ce, așadar, statele europene au considerat necesar să cedeze din prerogativele suveranității într-un domeniu așa de sensibil cum este cel agricol?

În linii mari, sunt două motive care au condus la apariția acestei politici.

Primul, a fost nevoia unei “fluidizări” a comerțului european cu produse agricole, și mai ales dorința țărilor exportatoare de a se asigura de certitudinea plasamentului produselor lor.

La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, producția agricolă a cunoscut o scădere accentuată în Europa. Problema era gravă în special în Franța și Germania. Pentru a asigura continuitatea aprovizionării, guvernele au început să apeleze la importuri din America de Nord. Situația a început să se amelioreze în anii 50, când mecanizarea și exodul unei părți însemnate a forței de muncă agricole înspre industrie au determinat creșterea productivității și producției agricole și a veniturilor fermierilor. Însă, pe fundalul unei importanțe crescânde a sectorului industrial și a inelasticității la preț a cererii pentru produse agricole, veniturile care se puteau obține din agricultură au rămas în urma celor din industrie. În acest context, pentru a evita redeschiderea unor conflicte sociale mai vechi, guvernele au început să adopte măsuri de protecție vamală și sprijinire a producției, variabile ca formă și intensitate de la o țară la alta. La adăpostul protecției, producția agricolă a crescut independent de cerere, ceea ce a generat surplusuri, care trebuiau exportate. Problema era pronunțată în special în Franța, pentru producția de grâu. În căutarea unor debușee la export, comerțul între țările europene se realiza pe bază de acorduri bilaterale. La nivel european, comerțul cu produse agricole era puternic distorsionat.

Ideea unei reglementări europene a pieței pentru produsele agricole a fost a Olandei, ale cărei exporturi de carne și produse lactate, îndeosebi pe piața germană, erau amenințate de concurența daneză. Așezarea cadrului comercial pe baze unitare era, pentru olandezi, singura soluție care putea să garanteze stabilitatea și continuitatea exporturilor olandeze de produse agricole. Ideea a fost bine primită și de Franța, care se confrunța cu mari surplusuri la producția de grâu.

Al doilea motiv, a fost o anumită temere față de situația în care forța de muncă eliberată din agricultură ca urmare a mecanizării n-ar fi putut fi absorbită în același ritm de celelalte sectoare ale economiei, caz în care veniturile agricole ar fi scăzut și mai mult relativ la cele din industrie. Dezvoltarea unei viziuni comune, la nivel european, de protejare a veniturilor fermierilor ar fi putut preveni o astfel de situație.

Iată cum conjunctura economică, împreună cu voința politică, au dat naștere politicii agricole comune. Prima reflectare a acesteia se regăsește în Tratatul de la Roma (1957).

Politica agricolă comună este nu numai una dintre primele politici comune, dar este și printre cele mai importante. Importanța ei deosebită în cadrul construcției comunitare este reflectată prin câteva **trăsături distincte**:

- Este o politică prin excelență integraționistă, în mai mare măsură chiar decât Piața Internă, unde standardele armonizate le-au înlocuit doar în proporție de circa 10% pe cele naționale. În ce privește PAC, politicile agricole naționale au fost înlocuite, pentru marea majoritate a producției agricole, de reglementări comune de funcționare a piețelor și comercializare a produselor
- Este o politică mare consumatoare de resurse financiare. Politica agricolă consumă, prin sistemul complex de subvenții și alte stimulente financiare, circa jumătate din bugetul comun¹
- Manifestă un grad sporit de vulnerabilitate la presiunile de lobbying, considerente altele decât cele economice prevalând adesea în luarea deciziei de politică agricolă. Trei sunt rațiunile majore care justifică de ce factorii politici sunt foarte sensibil la lobby-ul exercitat de producătorii agricoli. Pe de o parte, sectorul agricol este cel care furnizează una din resursele indispensabile existenței umane, și anume hrana. Pe de altă parte, agricultura este un sector tradițional, cu rădăcini adânci în istorie, și simbolistici - sub forma tradițiilor, cutumelor, legendelor - ce reprezintă izvoare fundamentale în conturarea identităților naționale. În sfârșit, organizațiile producătorilor agricoli au căpătat o influență foarte puternică în timpul războiului, pe care ulterior și-au păstrat-o, iar pe parcursul dezvoltării PAC, și-au consolidat-o. Concepția însăși a PAC, de protejare a veniturilor producătorilor agricoli, a avut o contribuție însemnată la consolidarea poziției acestor organizații.

În forma ei actuală, politica agricolă este construită în jurul a **doi piloni**: primul - și cel inițial – este cel al organizațiilor comune de piață, iar al doilea, care a căpătat amploare în deceniul trecut, este cel al dezvoltării rurale.

¹ Cealaltă mare consumatoare fiind Politica Regională

Având un rol de pionierat în procesul integraționist, putem afirma că politica agricolă comună este una din temeliile pe care s-a clădit Uniunea Europeană de astăzi.

I. Politica agricolă în Uniunea Europeană

I. 1. Momente cheie

Istoricul PAC începe în **1957**, odată cu semnarea Tratatului de la Roma privind crearea Comunității Economice Europene de către aceleași șase state (Franța, Germania, Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg) care, în 1952, înființaseră CECO (Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului). Reglementările de politică agricolă sunt cuprinse în articolele 38-46 ale Tratatului de la Roma (în prezent, articolele 32-38, după modificările aduse de Tratatul de la Amsterdam). Articolul 38 (acum, articolul 32) stabilește că: „piața comună se va extinde și asupra sectorului agricol și comerțului cu produse agricole” și că „operarea și dezvoltarea pieței comune pentru produsele agricole vor fi însoțite de crearea unei politici agricole comune”, iar articolul 39 (articolul 33 din varianta consolidată a Tratatului) fixează **obiectivele** politicii agricole comune:

- Creșterea productivității agricole prin promovarea progresului tehnic, prin asigurarea dezvoltării raționale a producției agricole, și prin utilizarea optimă a factorilor de producție, în special a forței de muncă
- Asigurarea unui nivel de trai echitabil pentru populația agricolă, în special prin creșterea veniturilor individuale ale lucrătorilor agricoli
- Stabilizarea piețelor
- Asigurarea siguranței aprovizionărilor
- Asigurarea unor prețuri rezonabile pentru consumatori

Tratatul de la Roma nu explica însă concret cum aveau să fie realizate aceste obiective. De aceea, în **1958**, miniștrii agriculturii din cele șase state semnatare ale Tratatului s-au întâlnit la Stresa (Italia) pentru a se pune de acord asupra modului de transpunere în practică a politicii agricole. Ei au stabilit **trei principii** care să guverneze PAC:

- Principiul pieței unice: în interiorul Uniunii Europene, produsele agricole circulă fără restricții

- Principiul preferinței comunitare: este favorizat consumul produselor originare din Uniunea Europeană, prin impunerea de prețuri mai mari la produsele din import față de producția internă
- Principiul solidarității financiare: măsurile comune sunt finanțate dintr-un buget comun

Odată stabilite aceste principii, Comisiei i-a revenit responsabilitatea de a detalia măsurile de politică agricolă comună. “Arhitectul” politicii a fost olandezul Sicco Mansholt, vice-președinte al Comisiei și responsabil pentru agricultură.

Mecanismul consta, în linii mari, în protejarea veniturilor producătorilor agricoli prin intermediul prețurilor, și anume prin instituirea unui nivel ridicat al protecției vamale față de concurența străină, combinat, pentru anumite produse, cu unificarea prețurilor interne, respectiv, fixarea de prețuri comune însoțită de un mecanism de susținere a nivelurilor acestora. Întrucât prețurile interne erau mai ridicate decât cele mondiale, exporturile trebuiau încurajate prin subvenții. Măsurile comune aveau să fie finanțate dintr-un buget comun. Piața agricolă a Comunității devenea în acest fel o construcție solidă, cu evoluții independente de tendințele piețelor internaționale.

Propunerile Comisiei au fost acceptate de Consiliu în 1961, iar detaliile au fost negociate în anul următor, încât PAC a intrat în vigoare din **1962**. Efectiv, PAC a început să funcționeze din **1964**, când s-au făcut primii pași spre uniformizarea prețurilor. Trebuie subliniat aici faptul că, datorită insistențelor Germaniei, prețul de intervenție pentru grâu a fost stabilit la un nivel mult superior celui de pe piața mondială.

Într-o primă etapă, produsele cărora li s-au aplicat măsuri de unificare a prețurilor au fost cerealele (1964), urmate ulterior (1966) de produse lactate, carne de vită, zahăr, orez, plante oleaginoase, ulei de măsline. Pentru alte produse: carne de porc, carne de pui, ouă, fructe și legume, vin, s-au adoptat măsurile de creare a unei piețe unice (eliminarea barierelor tarifare între țările membre și instituirea protecției comune la import), fără unificarea prețurilor. Treptat, măsurile s-au extins, cu diferite grade de intensitate, și asupra altor produse: carne de miel, pește,

tutun, flori, ș.a., încât în prezent circa 90% din producția agricolă a Uniunii Europene este reglementată într-un fel sau altul prin măsuri comune.

Aplicarea acestor măsuri a determinat curând efecte secundare nedorite. Prețurile mari garantate au încurajat în mod firesc creșterea producției (în special la grâu, unt și carne de vită), care la rândul ei s-a transformat în supraproducție, care a antrenat creșterea exponențială a cheltuielilor agricole.

De aceea, în **1968**, același Sicco Mansholt a inițiat o primă tentativă de reformă. Ideea lui a fost să provoace o restructurare a exploatațiilor agricole în sensul creșterii dimensiunilor lor prin comasări. Fermele mari fiind mai eficiente și rezistând mai bine jocului pieței, ar fi fost posibilă și reducerea nivelului măsurilor de protecție. Reforma nu a putut fi pusă în aplicare, neîntrunindu-se consensul asupra ei.

PAC și-a păstrat așadar caracteristicile și în perioada anilor 70. Anii 80 au adus însă unele schimbări, cea mai importantă fiind introducerea cotelor de producție, care limitau dreptul producătorilor la veniturile garantate funcție de un nivel maxim al producției. Cote s-au introdus, într-o primă etapă, la cereale, produse lactate, zahăr.

Momentul care a determinat o schimbare radicală în arhitectura PAC a fost anul **1992**, când Consiliul a aprobat un pachet de măsuri de reformă propuse de comisarul pentru agricultură, Ray MacSharry. Motivele reformei din 1992 au fost pe de o parte interne, determinate de cheltuieli bugetare mari și supraproducție, iar pe de alta, externe, respectiv, negocierile din cadrul Rundei Uruguay și presiunile SUA în direcția unei reduceri cât mai substanțiale a intervenționismului agricol în rândul membrilor Organizației Mondiale a Comerțului. Elementul central al reformei l-a constituit reducerea prețurilor la produsele care generau cele mai mari surplusuri, în special, cereale, carne de vită și unt, însoțită de acordarea, către fermieri, a unor sume care să compenseze pierderea suferită de aceștia. Plățile compensatorii au fost stabilite la hectar pentru culturile arabile, și pe cap animal pentru bovine. Pentru culturile arabile, s-a introdus totodată condiționalitatea acordării lor în funcție de „înghețarea” (*set-aside*, scoaterea din circuitul productiv) unui procent de 15% din suprafața deținută. Reforma a abordat și aspecte structurale:

stimulente pentru utilizarea producției în scopuri non-agricole, scheme de pensionare anticipată a agricultorilor, stimulente pentru protecția mediului.

Efectele reformei McSharry au fost încurajatoare, încât o alta a urmat în **1999**, pe baza propunerilor de reformă ale Comisiei din documentul *Agenda 2000*. Șablonul urmat a fost în linii mari același: reducerea prețului la cereale, lapte și produse lactate, vită și carne de vită, în paralel cu creșterea plăților compensatorii.

Ceea ce reforma din 1999 aduce cu adevărat nou este acordarea unei importanțe mult sporite componentei structurale a politicii agricole și gruparea acestor măsuri – vizând calitatea produselor și a procesului de producție, grija pentru mediul înconjurător, dezvoltarea multilaterală a zonelor rurale - sub o umbrelă comună, cea a politicii de dezvoltare rurală, care a devenit astfel cel de-al doilea pilon al PAC.

Caseta 1: Principalele momente în evoluția PAC

- 1957: Tratatul la Roma (articolele 38-46, respectiv 32-38 în forma consolidată a Tratatului)
- 1958: Conferința de la Stresa între miniștrii agriculturii din cele șase țări membre ale Comunității Economice Europene (CEE) pune bazele PAC
- 1962: primele măsuri de politică agricolă comună: sistemul de prețuri, intervenția pe piață, prelevări și cote la import, subvenții la export
- Perioada anilor '70: politica orientată preponderent spre susținerea veniturilor, CEE devine exportator net de produse agricole, apar surplusuri de producție în special la cereale, lapte, carne de vită, cheltuielile agricole cresc la cca. 2/3 din bugetul comun
- Perioada anilor '80: măsuri mai restrictive: introducerea sistemului de cote, stabilizarea cheltuielilor agricole, scăderea prețurilor garantate, introducerea schemei de „înghețare” a terenurilor (*set-aside*) și a programelor de extensificare a producției agricole. Însă problemele vechi (supraproducția, cheltuielile bugetare) persistă și apar unele noi: dispute comerciale, efecte dăunătoare asupra mediului datorită caracterului intensiv al producției
- 1992: reforma MacSharry: reducerea prețurilor garantate în paralel cu introducerea de plăți compensatorii, permanentizarea schemei de „înghețare” a terenurilor (*set-aside*), introducerea primelor măsuri de protejare a mediului și pensionare anticipată a fermierilor
- 1986-1994: negocieri în cadrul GATT (runda Uruguay): tarificarea barierelor non-tarifare, reducerea protecției tarifare, reducerea subvențiilor la export, introducerea accesului minim garantat pentru produsele agricole în proporție de 5% din cererea internă.
- Perioada anilor '90: lipsă de competitivitate pe piețele internaționale determinată de prețurile mari, proceduri administrative complicate, cheltuielile agricole în continuare ridicate
- 1999: Consiliul European de la Berlin își însușește documentul strategic Agenda 2000. Noi măsuri de reformă: reducerea mai accentuată a prețurilor de intervenție, creșterea plăților directe; importanță sporită acordată politicii de dezvoltare rurală, care devine pilonul al doilea al PAC
- Iulie 2002: Comisia analizează stadiul PAC și propune noi direcții de reformă (mid-term review)
- Ianuarie 2003: Comisia propune un pachet de noi măsuri de reformă
- Iunie 2003: Consiliul ajunge la un compromis privind noua reformă a PAC
- 2005-2007: Noua reformă a PAC va intra în vigoare

I.2. Situația actuală

Politica agricolă comună este construită în jurul a **doi piloni**. Primul, cel al **organizațiilor comune de piață**, cuprinde măsurile comune de reglementare a funcționării piețelor integrate ale produselor agricole. Al doilea, cel al **dezvoltării rurale**, cuprinde măsuri structurale, care ținesc dezvoltarea armonioasă a zonelor rurale, sub câteva aspecte: social, al diversității activităților, al calității produselor, al protejării mediului.

I.2.a. Actori instituționali ai politicii agricole

Instituțiile implicate în elaborarea și gestionarea măsurilor de politică agricolă comună sunt: Consiliul UE pentru Agricultură și Pescuit, Parlamentul European și Comisia Europeană. Puterea legislativă revine Consiliului, Parlamentul având doar un rol consultativ. În Consiliu, deciziile se iau cu majoritate calificată. În exercitarea prerogativelor de consultanță, Parlamentul este asistat de Comitetul AGRI, organ permanent. Comisia Europeană are două atribuții majore, cea a inițiativei legislative și cea a implementării PAC. Comisia este asistată de Comitete, care sunt de trei tipuri: Comitete pentru managementul organizațiilor comune de piață (câte unul pentru fiecare organizație comună de piață), Comitete de reglementare (cu rol consultativ în elaborarea legislației orizontale) și Comitete consultative (formate din reprezentanți ai grupurilor de interes). Securitatea alimentară intră în atribuțiile Autorității Europene pentru Securitatea Alimentelor, organizație independentă creată în ianuarie 2002, cu rol consultativ pe lângă Comisie.

I.2.b. Pilonul 1: Organizații comune de piață

Pentru realizarea obiectivelor PAC definite în Tratatul de la Roma și în spiritul principiilor stabilite la Stresa, s-a construit un **sistem complex de reguli și mecanisme care reglementează producția, comerțul și prelucrarea produselor agricole, grupate sintetic sub denumirea de organizații comune de piață**. Treptat, organizațiile comune de piață le-au înlocuit pe cele naționale pentru produsele/sectoarele care cad sub incidența PAC. În prezent, circa 90% din

produsele agricole din Uniunea Europeană fac parte dintr-o organizație comună de piață, și anume: cereale, carne de porc, ouă și carne de pasăre, fructe și legume proaspete și procesate, banane, vin, lapte și produse lactate, carne de vită și vițel, orez, uleiuri și grăsimi (inclusiv ulei de măsline și plante oleaginoase), zahăr, flori și plante decorative, furaje uscate, tutun, in și cânepă, hamei, semințe, carne de oaie, carne de capră, precum și alte produse cărora li se aplică numai anumite reglementări.

Pentru implementarea măsurilor comune de reglementare a piețelor, Comunitatea are la dispoziție următoarele instrumente: prețurile, intervenția pe piață, ajutoarele financiare, cotele de producție, protecția vamală comună.

A. Prețurile

Mecanismul general de funcționare a piețelor produselor agricole în Uniunea Europeană este bazat pe un sistem complex de reglementare a prețurilor de comercializare a produselor. Astfel, anual se stabilesc de către Consiliu trei niveluri de preț pentru produsele de sub incidența PAC: prețul indicativ, prețul de intervenție, și prețul prag.

Prețul indicativ este prețul la care Consiliul recomandă comercializarea produselor agricole pe Piața Internă. Nivelul său este considerat cel potrivit pentru a asigura un standard „rezonabil” al veniturilor producătorilor agricoli. În acest spirit, inițial, prețurile indicative au fost fixate la niveluri foarte ridicate, în special pentru cereale. Ele au mai fost diminuate după reformele din 1992 și 1999, dar rămân în continuare, în medie, mai ridicate decât prețurile internaționale.

Prețul de intervenție este prețul minim garantat care poate fi obținut pentru producția comercializată pe piața internă. Atunci când prețurile unor produse (în special la cereale, produse lactate, carne de vită, de porc, zahăr, orez), ating nivelul minim (când oferta este în exces față de cerere), Comunitatea intervine prin achiziția și stocarea produsului respectiv, nepermițând scăderea prețului de piață sub prețul de intervenție și asigurând fermierilor garanția unor venituri minime. Inițial, în stadiul de început al PAC, nivelul prețului de intervenție era mult superior celui de pe piața mondială. Măsura era în spiritul obiectivului asigurării unui nivel de trai

echitabil pentru populația agricolă. Însă, prețurile mari la produsele alimentare constituiau un stimulent puternic pentru creșterea producției, încât curând s-a ajuns la situații de supraproducție și producție pe stoc. Prin reformele din 1992 (McSharry) și 1999, prețul de intervenție a fost adus spre nivelul de pe piața mondială, în special pentru produsele generatoare de surplusuri (culturi arabile, carne de vită, lapte și produse lactate), concomitent cu acordarea, către fermieri, de ajutoare financiare (plăți compensatorii), care să compenseze pierderile suferite.

În cazul cerealelor și al orezului, nivelul prețului de intervenție crește în fiecare lună pentru a acoperi cheltuielile determinate de stocarea producției de către fermieri în perioada de recoltare și comercializare. Creșterea lunară a prețului de intervenție are rolul de a evita situațiile de plasare pe piață a întregii recolte, fermierii fiind încurajați în acest fel să comercializeze producția treptat, în tranșe mai mici.

Prețul prag este prețul sub care importurile de produse agricole nu pot pătrunde în Uniunea Europeană. Rațiunea este aceea ca, după adăugarea cheltuielilor specifice de transport și comercializare pe parcurs comunitar, prețul la consumator al produselor importate să fie mai mare decât prețurile produselor interne. Nivelul prețului prag se obține prin aplicarea taxelor vamale la nivelul prețului mondial. Inițial, taxele (prelevările) vamale erau variabile, în funcție de variațiile prețului mondial. Acordul pentru agricultură, negociat în 1995 în cadrul rundeii Uruguay a Organizației Mondiale a Comerțului, a prevăzut transformarea tuturor barierele netarifare (inclusiv a prelevărilor variabile) în taxe vamale.

B. Intervenția pe piață (stocarea)

Atunci când prețurile de piață ale unor produse ating niveluri mai mici sau apropiate de cele stabilite prin sistemul prețurilor de intervenție, agenții autorizate cumpără și stochează aceste produse pentru a restabili nivelul prețului. Este încurajată și stocarea de către producătorii privați, prin acordarea de sprijin financiar către aceștia. Produsele stocate sunt fie revândute când se restabilește echilibrul pe piață, fie exportate la prețuri derizorii pe piețele internaționale, fie distruse (în scenariul negativ al alterării, ca urmare a stocării îndelungate).

Intervenția s-a aplicat mai ales la cereale, produse lactate, zahăr, ulei de măsline, semințe oleagionase.

Măsura a determinat, în timp, cheltuieli bugetare însemnate în planul intern și tensiuni comerciale în planul extern. De aceea, tendința actuală este de a diminua la limită rolul intervenției în mecanismul de funcționare a PAC.

C. Ajutoarele financiare (subvenții)

Această categorie cuprinde: plăți directe și alte ajutoare financiare, și refinanțări la export.

Plăți directe

Plățile directe sunt formate din ajutoarele pentru producție și plățile compensatorii.

Subvențiile pentru producție se aplică produselor al căror consum ar fi descurajat în situația unui preț prea mare, obținut spre exemplu prin impunerea unui nivel ridicat al protecției vamale. Ele se calculează și se acordă fie pe unitate de produs, fie la suprafață, sau pe cap de animal. Rolul lor este dublu: pe de o parte, prețul pentru consumatori este menținut la un nivel rezonabil, iar pe de altă parte, veniturile producătorilor rămân ridicate. Astfel de ajutoare se acordă pentru: ulei de măsline, semințe oleaginoase, carne de oaie, tutun. Tot în această categorie se încadrează și plățile care au ca scop influențarea unor anumite comportamente ale producătorilor (cum sunt primele pentru calitate la grâu dur, primele pentru vacile care alăptează, prime pentru sacrificare), precum și plățile pentru procesare (ajutoare pentru uscarea cerealelor/semințelor, pentru procesarea fructelor/legumelor).

Plățile compensatorii au fost introduse odată cu reformele McSharry din 1992, pentru a compensa pierderile suferite de fermieri în urma scăderii nivelurilor prețurilor de intervenție înspre prețurile de pe piața mondială. În acest fel, o parte din eforturile financiare pentru subvenționarea agriculturii au trecut de la consumatori (care subvenționau prin prețurile mari plătite) la contribuabili. Plățile compensatorii se acordă fie sub forma unei sume anuale fixe la hectar - indiferent deci de cantitatea produsă -, fie pe cap de animal. Plățile la hectar sunt calculate pe baza evidenței statistice a producției obținute în perioada de referință 1986-1991. Astfel, ele nu coincid de la o țară la alta sau de la o regiune agricolă la alta. Consiliul stabilește

un quantum uniform al subvenției valabil pentru toate țările membre (de exemplu, 63 Euro/tonă la cereale), dar în continuare, subvenția la hectar se calculează în funcție de producția medie la hectar specifică fiecărei regiuni, evidențiată de datele statistice din perioada 1986-1991.

Fermierii trebuie să îndeplinească unele cerințe pentru a beneficia de plăți compensatorii. Prima, este respectarea unor standarde de mediu și ocupare (cross compliance), stabilite de fiecare stat membru în parte. Dacă se constată neconformarea cu standardele, statele membre pot reduce quantumul ajutoarelor directe care li s-ar fi convenit beneficiarilor. A doua, este cea a înghețării terenurilor (set-aside), stabilită la minimum 10% din suprafața terenurilor cu destinația culturi arabile pentru perioada 2000-2007. Măsura se referă atât la prevenirea situațiilor de supraproducție, dar are în vedere și protejarea mediului.

Produsele pentru care se acordă plăți directe sunt: culturi arabile, inclusiv cereale, cartofi pentru amidon, în fără destinația fibre, ulei de măsline, leguminoase cu semințe, in, cânepă, viermi de mătase, banane, stafide, tutun, semințe, hamei, orez, carne de vită și vițel, lapte și produse lactate, carne de oaie și capră.

Estimările Comisiei³ cu privire la plățile directe acordate în 2000 arată că, la nivelul Uniunii Europene⁴, plățile directe au însumat peste 22 miliarde Euro, din care peste 20 miliarde Euro au finanțat culturile arabile și fermele de animale.

Sistemul plăților directe aduce, ca alternativă de subvenționare a agriculturii, câteva **avantaje față de subvenția prin preț:**

- În primul rând, crește gradul de transparență. În sistemul de susținere a veniturilor agricole prin preț, consumatorii plătesc prețurile mari, fără a ști ce procent din acestea subvenționează agricultura. În noul sistem, o parte din efortul financiar pentru subvenționare a trecut de la consumatori (prin reducerea prețurilor) la contribuabili, prin sistemul fiscal.

² Regulamentul CE 1253 din 17 mai 1999

³ Comisia Europeană (2002): Memo/02/198,

http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.getfile=gf&doc=MEMO/02/198|0|AGED&lg=EN&ty pe=PDF

⁴ Mai puțin Grecia, pentru care datele nu au fost disponibile

- În al doilea rând, sistemul plăților directe avantajează producătorii agricoli. În sistemul de susținere a agriculturii prin preț, de subvențiile agricole beneficiază mai degrabă diverșii intermediari dintre producători și consumatori, și anume engrosiștii, procesatorii, agențiile de intervenție/stocare, exportatorii. Producătorii sunt susținuți numai indirect prin faptul că garantarea prețului de intervenție le asigură stabilitatea veniturilor, dar ei obțin în realitate prețurile negociate cu engrosiștii, și nicidecum prețurile mari de pe piață. Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică arată într-un studiu foarte recent⁵ că, în sistemul subvenționării prin preț, fermierilor le revine numai 25% din subvenție.
- În al treilea rând, sunt mult diminuate stimulentele de supraproducție, pe de o parte prin nivelul mai mic al prețului care poate fi obținut pe piață, iar pe de altă parte, prin decuplarea plăților directe de volumul producției (deocamdată doar la culturile arabile, unde plățile directe se acordă în funcție de suprafața cultivată și nu de producție).
- În sfârșit, prin mutarea centrului de greutate al pârgھیilor subvenționate dinspre piețe înspre producători, este de așteptat ca fermierii mici să beneficieze în mod proporțional cu cei mari de subvențiile agricole. În prezent, o minoritate de ferme – cele mari, reprezentând cam 20% din total – obțin circa 80% din totalul ajutoarelor. La această situație s-a ajuns tocmai datorită sistemului de susținere a veniturilor prin intermediul prețului: cei care produc mai mult (fermele mari) își atrag proporțional și veniturile mai mari.

Alte ajutoare financiare

Producătorii agricoli mai pot primi diverse alte ajutoare financiare, acordate fie din bugetul comun, fie individual de către statele membre, în ambele situații cu respectarea condițiilor stabilite de Comunitate. Spre exemplu, ajutoare financiare suplimentare se acordă:

- în situații când are loc o scădere justificabilă a veniturilor din producția și comercializarea unui produs, cum ar fi în cazul unor calamități naturale
- pentru înghețarea voluntară a terenurilor și/sau conferirea unei alte destinații, cum ar fi cultivarea cu plante pentru biomasă

⁵ OCDE (2003): *Farm household incomes in OECD countries* (Veniturile fermelor din țările OCDE), <http://www.oecd.org/EN/document/0,,EN-document-1-nodirectorate-no-12-38158-1,00.html>

- pentru comercializarea produselor lactate
- asociațiilor de producători/comercianți care doresc să implementeze anumite măsuri de creștere a calității produselor
- statele membre pot acorda ajutoare suplimentare fermelor mici care nu beneficiază în proporție egală cu cele mari de sprijinul comunitar, ș.a.

Restituțiile (refinanțările) la export

Datorită nivelului mai ridicat al prețurilor produselor agricole pe Piața Internă față de piața mondială, producătorilor le lipsește motivația financiară de a exporta, ei având certitudinea că prin plasarea produsului pe piața Uniunii Europene nu vor obține un preț mai mic decât prețul de intervenție, superior prețului mondial. De aceea, exporturile de produse agricole către alte țări sunt încurajate de Uniunea Europeană prin acordarea, către exportatori, a unor sume reprezentând diferența dintre prețul indicativ și prețul mai mic care se obține pe piața internațională. Măsura este importantă mai ales în cazul produselor pentru care Uniunea se confruntă cu surplusuri: cereale, produse lactate, carne de vită, carne de porc, carne de pasăre, ouă, unele fructe și legume, ulei de măsline, orez, vin, zahăr. În 2000, cheltuielile cu refinanțările la export au însumat 5,646.2 milioane Euro, adică aproximativ 14% din totalul cheltuielilor agricole⁶, din care peste jumătate au revenit laptelui și produselor lactate și zahărului.

D. Cotele de producție

Așa cum am arătat mai sus, diversele stimulente financiare acordate producătorilor agricoli, și mai ales susținerea prin preț, îi determină pe aceștia să producă mai mult pentru a câștiga mai mult. Cu cât producția obținută este mai mare, cu atât sunt mai mari și costurile pentru finanțarea PAC. De aceea, pentru a preveni și limita supraproducția, în anii '80 a fost introdus instrumentul cotelor de producție. Cotele reprezintă cantitățile maxime admise pentru producția anumitor produse (lapte, legume/fructe, zahăr, cartofi cu destinația amidon, banane, furaje uscate, in și cânepă pentru fibre, ulei de măsline, tutun). Cotele se stabilesc anual la nivel comunitar, iar apoi se negociază și se repartizează pe țări, și în continuare pe ferme, la nivelul național. Pentru

producția în surplus față de cotă, fermierii sunt fie penalizați, fie prețul de intervenție pentru anul agricol următor scade.

E. Protecția vamală

În linii generale, pentru realizarea importului produselor agricole în Uniunea Europeană este necesară obținerea unei licențe de import – condiționată de constituirea unui depozit până în momentul în care importatorul dovedește că produsele sale respectă normele sanitare și fitosanitare, precum și cerințele de calitate europene - și plata taxelor vamale. Taxele vamale au luat locul prelevărilor variabile la import, ca urmare a rezultatelor negocierilor din cadrul Organizației Mondiale a Comerțului-Runda Uruguay.

În Uniunea Europeană funcționează în prezent un sistem unic de impunere la import pentru toate produsele agricole. Potrivit acestuia, produsele agricole care intră în spațiul comunitar sunt supuse nivelului de impunere vamală care se regăsește în tariful vamal comunitar. De asemenea, potrivit angajamentelor internaționale asumate de Uniunea Europeană, pentru o serie de produse agricole există contingente tarifare.

* * *

Instrumentele prezentate mai sus nu se aplică în mod unitar tuturor produselor agricole. Organizațiile comune de piață sunt combinații ale acestor instrumente, în funcție de caracteristicile specifice ale ofertei și cererii pentru fiecare produs. Spre exemplu, pentru produse ca: flori, ouă, carne de pui, unele fructe-legume, orez, se aplică protecția vamală, fără a se stabili prețuri administrate. Alte produse: zahăr, vin de masă, carne de porc, fructe și legume proaspete sunt susținute doar prin intermediul prețurilor, fără a se acorda subvenții producătorilor lor.

În anexă sunt prezentate principalele organizații comune de piață.

⁶ Comisia Europeană: *Agricultura în Uniunea Europeană. Informații statistice și economice pentru 2001*, http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2001/table_en/en344full.pdf

I.2.c. Pilonul 2: Dezvoltarea rurală

Componenta de dezvoltare rurală a PAC a căpătat o atenție sporită după elaborarea de către Comisie a documentului strategic *Agenda 2000*, devenind astfel al doilea pilon al PAC. Sunt două rațiuni majore care justifică necesitatea unei abordări în această direcție: prima, este dată de proporția foarte mare – 80% - pe care o dețin suprafețele agricole relativ la suprafața Uniunii Europene. A doua este cea a obiectivului primordial de coeziune economică și socială al Uniunii Europene, a cărui realizare ar deveni utopică fără acordarea atenției cuvenite dezvoltării armonioase a zonelor rurale.

Obiectivele politicii de dezvoltare rurală, definite în Regulamentul Consiliului nr. 1257/17 mai 1999 referitor la sprijinul pentru dezvoltare rurală, sunt:

- Ameliorarea exploatațiilor agricole
- Garantarea siguranței și calității produselor agricole
- Asigurarea unor niveluri stabile și echitabile ale veniturilor fermierilor
- Protecția mediului
- Dezvoltarea de activități complementare și alternative generatoare de locuri de muncă, pentru a contracara procesul de depopulare a zonelor agricole și a întări substanța economică și socială a zonelor rurale
- Îmbunătățirea condițiilor de muncă și viață în zonele rurale și promovarea șanselor egale.

Principiile care stau la baza politicii de dezvoltare rurală, definite în același regulament, sunt:

- Principiul multifuncționalității agriculturii, în sensul unei interpretări mai largi acordate activităților agricole, în plus față de rolul tradițional de furnizor de produse agricole
- Principiul abordării multisectoriale și integrate a economiei rurale, în sensul diversificării activităților, creării de surse suplimentare de venit și ocupare, și prezervării patrimoniului rural

- Principiul flexibilității financiare în sprijinirea dezvoltării rurale, în sensul descentralizării deciziei, subsidiarității, și implicării partenerilor locali
- Principiul transparenței în elaborarea programelor de dezvoltare rurală, bazat pe simplificarea legislației

Măsurile de politică de dezvoltare rurală sunt de două feluri:

Primele, sunt **măsurile însoțitoare**:

- **Pensionarea anticipată.** Se acordă sprijin financiar pentru fermierii și lucrătorii agricoli în vârstă de peste 55 de ani care se retrag din activitățile/muncile agricole cu caracter comercial înainte de vârsta legală de pensionare. Sprijinul este condiționat de îndeplinirea anumitor cerințe de vechime în muncă și/sau participare la o schemă de asigurări sociale. Un fermier poate primi până la 150 000 Euro în tranșe anuale de cel mult 15 000 Euro până la vârsta de 75 de ani, iar un lucrător agricol, până la 35 000 Euro, în tranșe anuale a câte 3500 Euro, pe perioada rămasă până la vârsta pensionării.
- **Agricultura ecologică.** Se acordă sprijin financiar pentru promovarea metodelor de producție agricolă care au în vedere protejarea mediului înconjurător și conservarea patrimoniului rural. Ajutorul se acordă fermierilor care timp de cel puțin 5 ani au practicat metode agro-ecologice, în limita a 600 Euro/ha pentru recoltele anuale, 900 Euro/ha pentru recolte perene, și 450 Euro/ha pentru alte recolte.
- **Exploatarea zonelor defavorizate.** Se acordă sprijin financiar pentru fermierii din zonele defavorizate (cum ar fi cele montane) sau cele cu probleme specifice de mediu, pentru a se asigura continuitatea exploatării terenurilor, un standard de viață echitabil pentru fermieri, conservarea peisajului ambiant, și protejarea mediului. Plățile variază între 25 și 200 Euro/ha și se acordă numai în condițiile respectării stricte a standardelor de mediu, inclusiv a metodelor de producție ecologice.

A doua categorie a măsurilor de dezvoltare rurală sunt cele **de modernizare și diversificare a exploatațiilor agricole**:

- **Investiții.** Se acordă sprijin financiar pentru investițiile în exploatațile agricole (spre exemplu, echipamente agricole) care au ca scop eficientizarea producției, diversificarea acesteia, îmbunătățirea calității produselor, inclusiv prin standarde de igienă și sănătate, protejarea mediului, sau îmbunătățirea condițiilor de viață ale animalelor. Ajutorul financiar (comunitar și național, cumulate) se acordă în limita a 40% din valoarea investiției, excepție făcând zonele defavorizate (50%) și fermierii tineri (între 45-55%). Sprijinul se acordă numai pentru fermele care îndeplinesc standarde minime de mediu, igienă, și de bunăstare a animalelor.
Se acordă de asemenea sprijin financiar pentru investiții în **ameliorarea procesului de prelucrare și comercializare a produselor agricole**, în scopul creșterii competitivității și valorii adăugate a producției agricole. Contribuția Comunității este de maximum 50% din valoarea proiectului.
- **Instalarea fermierilor tineri.** Se acordă sprijin pentru înființarea de ferme de către persoanele în vârstă de cel mult 40 de ani, care nu au mai condus o fermă agricolă anterior. Ajutorul se acordă fie sub forma unei prime de până la 25,000 euro, fie prin subvenționarea dobânzii unui împrumut bancar. Sunt eligibile numai fermele care îndeplinesc standarde minime de mediu, igienă, și de bunăstare a animalelor.
- **Activități de formare profesională,** în special în domeniile calității produselor și protejării mediului
- **Conservarea și protejarea pădurilor.** Se acordă sprijin financiar persoanelor fizice, asociațiilor sau autorităților locale pentru ocrotirea patrimoniului forestier, incluzând activități de împădurire, ameliorarea tehnicilor de exploatare forestieră, prelucrarea și comercializarea produselor forestiere, ș.a. În cazul împăduririlor suprafețelor cu destinație agricolă, în plus față de ajutorul propriu-zis pentru împădurire, se acordă și compensări anuale de până la 725 Euro/ha pentru asociații și autorități locale și de până la 185 Euro/ha pentru persoanele fizice, pentru o perioadă de până la 25 de ani.
- Sprijin pentru **alte activități:** reparcelarea terenurilor, dezvoltarea serviciilor în mediul rural, renovarea satelor, protejarea patrimoniului, promovarea turismului și activităților meșteșugărești, ș.a.

I.2.c. Finanțarea măsurilor de politică agricolă comună

Măsurile de politică agricolă comună sunt finanțate din bugetul comunitar, prin intermediul Fondului European de Orientare și Garantare Agricolă (FEOGA). Crearea Fondului a fost prevăzută încă de la început, în Tratatul CEE (articolul 40). În mod practic, Fondul a fost constituit în 1962, actul oficial care îi conferă baza legală fiind Regulamentul CEE 25/1962, modificat prin Regulamentul CEE 728/1970 și prin Regulamentul CE 1258/1999.

Constituirea FEOGA reprezintă concretizarea principiului solidarității financiare stabilit la Stresa, care presupune finanțarea comună a măsurilor comune. În fapt, aceasta înseamnă că unele țări subvenționează în parte agricultura altor țări. În general, țările net contribuatoare sunt și cele care doresc reformarea sistemului actual al PAC, în scopul reducerii cheltuielilor agricole.

Tabelul 1: Câștigători și perdanți ai Politicii Agricole Comune
-miliarde Euro, 1999-

	Fonduri primite	Beneficii/pierderi nete
Germania	6.38	-4.64
Marea Britanie	4.05	-1.56
Olanda	1.32	-1.22
Italia	5.03	-0.66
Suedia	0.77	-0.43
Belgia	1.06	-0.38
Austria	0.96	-0.17
Luxemburg	0.30	-0.07
Finlanda	0.62	-0.04
Franța	10.13	+2.51
Spania	6.34	+2.16
Grecia	2.99	+1.90
Irlanda	1.83	+1.20
Danemarca	1.27	+0.44
Portugalia	1.04	+0.05

Sursa: Euractiv (<http://www.euractiv.com>) pe baza datelor furnizate de Comisia Europeană și Curtea de Conturi a Uniunii Europene

În cadrul Fondului există **două linii de finanțare distincte**: secțiunea garantare și secțiunea orientare.

A. Secțiunea Garantare finanțează:

- funcționarea organizațiilor comune de piață
- măsurile de dezvoltare rurală din prima categorie, a măsurilor însoțitoare, precum și măsurile de dezvoltare rurală din doua categorie, a modernizării și diversificării exploatațiilor agricole, dar care nu intră sub incidența Obiectivului 1 al Politicii Regionale
- măsuri veterinare (vizând sănătatea și condițiile de creștere ale animalelor) și fito-sanitare
- măsuri generale de informare și evaluare.

B. Secțiunea Orientare finanțează măsuri de dezvoltare rurală în zonele care intră sub incidența Obiectivului 1 al Politicii Regionale, și anume:

- investiții în exploatațiile agricole și în activități de prelucrare/comercializare a produselor agricole
- întinerirea populației agricole
- activități de formare profesională
- stimularea dezvoltării activităților neagricole

Tot această secțiune finanțează și programul Leader+.

Caseta 2: Programul Leader+

Leader+ este un program comunitar al cărui scop constă în încurajarea, la nivel european, a parteneriatelor și schimbului celor mai bune practici, în vederea promovării unei agriculturi durabile. Conceptul de agricultură durabilă se referă la administrarea resurselor naturale pe baze raționale, care să conducă la prezervarea lor în bune condițiuni pe termen lung. Programul acordă co-finanțare pentru următoarele acțiuni:

- Elaborarea de strategii-pilot integrate de dezvoltare a teritoriului (de sus în jos)
- Cooperarea dintre colectivitățile rurale teritoriale
- Networking
- Asistență tehnică

În mod prioritar, se au în vedere proiectele care își propun să:

- Utilizeze în modul cel mai eficient resursele naturale și culturale și astfel să valorifice specificul locației
- Amelioreze calitatea vieții în zonele rurale
- Aduge valoare adăugată produselor specifice zonei, în special prin promovarea lor de piață prin acțiuni colective

- Utilizeze cunoștințe și tehnici recente pentru creșterea competitivității produselor și serviciilor în zonele rurale

Cheltuielile prevăzute pentru perioada 2000-2006 sunt de peste 5 miliarde euro, din care circa 2 miliarde sunt finanțate din secțiunea Orientare a FEOGA. Restul vor proveni din contribuții publice și private.

FEOGA-orientare reprezintă, alături de Fondul European de Dezvoltare Regională, Fondul Social European, și Instrumentul Financiar pentru Orientare în domeniul Pescuitului, unul din cele patru Fonduri Structurale care finanțează restructurarea economică și socială a zonelor mai puțin dezvoltate ale Uniunii Europene.

Fondurile alocate FEOGA-orientare sunt consumate pe bază de programe de dezvoltare multianuală, prezentate de statele membre la începutul fiecărui exercițiu financiar. Astfel, pentru perioada 2000-2006, programele au trebuit depuse până la 3 ianuarie 2000. Selectarea proiectelor propuse de beneficiarii finali se realizează la nivel descentralizat, de către autoritățile naționale/regionale competente din fiecare stat membru. Un criteriu obligatoriu avut în vedere la selecția proiectelor este ca acestea să conțină măsuri de agricultură ecologică. Fondurile neconsumate la sfârșitul unui an financiar nu se reportează, iar în cazul în care capacitatea de absorbție a acestora este sub 75%, fondurile pentru anul următor sunt diminuate cu o treime din sumele neconsumate. **Un aspect important de subliniat este, că spre deosebire de măsurile de piață, măsurile de dezvoltare rurală necesită cofinanțarea statelor membre.**

FEOGA este administrat de un Comitet cu rol consultativ, format din reprezentanți ai statelor membre și ai Comisiei. La nivelul statelor membre, structurile operaționale care gestionează transferurile financiare agricole sunt Agențiile de Plată. Într-un Stat Membru pot exista mai multe Agenții, cu condiția ca una din ele să aibă rolul integrator și să se constituie în partenerul de dialog al Comisiei. Plățile către beneficiari se fac în baza unor proceduri complexe de verificare a eligibilității operațiunilor de finanțare. Agențiile de Plată transmit lunar Comisiei declarații de cheltuieli, iar anual, întreaga documentație justificativă, după verificarea căreia Comisia realizează regularizarea plăților, respectiv dispune rambursarea sau recuperarea unor

sume. Comisia, la rândul său, întocmește raportul financiar anual și îl transmite spre aprobare Consiliului și Parlamentului, nu mai târziu de luna iulie a fiecărui an.

Tabelul 2: Plafoanele maxime de cheltuieli agricole pentru exercițiul bugetar

2000-2006

- milioane Euro, prețurile din 1999 -

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Pilonul 1: organizații comune de piață	36620	38480	39570	39430	38410	37570	37290
Pilonul 2: dezvoltarea rurală	4300	4320	4330	4340	4350	4360	4370
Total	40920	42800	43900	43770	42760	41930	41660

Sursa: Perspectivele financiare ale Uniunii Europene pentru 2000-2006, www.europa.eu.int/comm/budget

I.2.d. Politica de mediu ca și politică transversală

După cum am punctat anterior, sistemul de sprijinire a veniturilor agricole prin intermediul prețurilor a condus la folosirea unor tehnici de producție intensive (îngrășăminte, fertilizatori, monoculturi), pentru obținerea de producții cât mai mari și astfel de venituri cât mai ridicate. Aceste măsuri au determinat degradarea treptată a calității solului, apei, aerului, bio-diversității naturale, și diversității peisajului. Efectele au fost evidente în special în sectorul culturilor arabile și cel al horticulturii.

De aceea, odată cu reforma McSharry din 1992, printre măsurile de politică agricolă comună au început să se regăsească și cele de protejare a mediului înconjurător. Rolul acestora s-a amplificat și mai mult după adoptarea Agendei 2000, în contextul general al preocupărilor sporite pentru prezervarea mediului.

Măsurile de politică agricolă comună care vizează protejarea mediului sunt:

- Condiționalitatea (cross-compliance), numită astfel tocmai deoarece condiționează acordarea plăților directe de respectarea unor anumite standarde de mediu, stabilite la nivel Comunitar și național.
- Includerea cerinței de protecție a mediului printre criteriile de selecție ale proiectelor de dezvoltare rurală, cu precădere cele de investiții
- Acordarea de sprijin, în cadrul pilonului 2 al PAC, pentru măsuri de promovare a metodelor de producție agricolă care au în vedere protejarea mediului înconjurător și conservarea patrimoniului rural (metode de agricultură ecologică).
- Acordarea de sprijin, în cadrul pilonului 2 al PAC, pentru exploatarea suprafețelor agricole din zone cu probleme specifice de mediu
- Acordarea de sprijin, în cadrul pilonului 2 al PAC, pentru protejarea și conservarea patrimoniului forestier

Preocupările pentru mediul înconjurător capătă în continuare o importanță sporită în sistemul PAC, tendință reliefată în mod ferm în noul pachet de reformă a PAC adoptat de Consiliu în iunie 2003.

1.3. Aspecte problematice, tendințe și provocări

Am văzut anterior cum sistemul PAC, având ca și centru gravitațional obiectivul asigurării unui nivel de trai rezonabil pentru fermieri, a dat naștere în timp la numeroase probleme: producția în exces, amplificarea cheltuielilor agricole, exploatarea irațională a pământului. Cu toate că reformele succesive din 1992 și 1999 au reușit să amelioreze unele rigidități ale pieței agricole și să reducă distanța dintre producători pe de o parte și piețe pe de altă parte, în continuare PAC se confruntă cu o serie de provocări:

- **Prețurile interne rămân ridicate** față de cele de pe piața mondială, în special la cereale și carne de vită, ceea ce afectează negativ competitivitatea UE pe piețele internaționale și determină cheltuieli însemnate cu restituirile la export și măsurile de intervenție.
- Modalitatea de acordare a **plăților directe** pentru fermele de animale, proporțional cu numărul de capete, reprezintă un stimulent pentru creșterea producției și perpetuează riscul apariției situațiilor de supraproducție
- Există **discrepanțe mari de venit** între fermele mari, care își atrag cea mai mare parte a sprijinului comunitar, și cele mici, în special cele care se confruntă cu probleme de restructurare și adaptabilitate. Circa 80% din sprijinul comunitar se îndreaptă către fermele mari și ai căror proprietari au deja o situație materială bună, în detrimentul fermelor mici, către care se îndreaptă numai 20% din fonduri. La această situație s-a ajuns tocmai datorită sistemului de susținere a veniturilor prin intermediul prețurilor.
- **Măsurile comune nu țin pasul cu preocupările consumatorilor** pentru siguranța și calitatea produselor alimentare pe de o parte și condițiile de producție - protecția mediului și sănătatea și bunăstarea animalelor - pe de altă parte.
- Urmare a preocupării fermierilor de a obține câștiguri cât mai mari, specializarea și concentrarea producției s-au amplificat în detrimentul agriculturii mixte și metodelor tradiționale de producție, producând **efecte negative asupra mediului**
- Deși Agenda 2000 a propus unele măsuri în sensul simplificării **legislației agricole** și a procedurilor de implementare, acestea rămân în continuare **foarte complexe**. Efectul negativ este triplu: costuri administrative ridicate pentru Statele Membre, costuri

pentru producătorii agricoli, în special cei care doresc să intre pe piață, și posibilități de obținere de câștiguri necuvenite. Labirintul legislativ al politicii agricole comune a dat naștere în timp la numeroase practici frauduloase, uneori greu de identificat și combătut. Cu puțină ingeniozitate, operatorii de pe piață își pot extrage rente importante din manipularea părghiilor de subvenționare.

- **Exinderea** cu țările din Europa Centrală și de Est ridică problema presiunilor suplimentare asupra bugetului comunitar. Țările candidate se caracterizează în general prin sectoare agricole importante⁷) și au existat temeri că transpunerea sistemului comunitar de subvenționare agricolă în aceste țări va fi financiar nesustenabilă. Refinanțările la export și măsurile de intervenție vor determina și ele cheltuieli sporite, deoarece la surplusurile deja existente în UE, se vor adăuga și cele ale țărilor candidate.
 - **Negocierile din cadrul Organizației Mondiale a Comerțului** exercită presiuni în direcția limitării subvențiilor agricole.
 - În afară de aceste argumente punctuale, aspectul cel mai controversat rămâne cel al **costurilor mari** ale finanțării Politicii Agricole Comune. Anual, circa 42 miliarde de Euro, reprezentând circa jumătate din bugetul comun, sunt „pompați” în activități agricole.
- Aceste aspecte se cer a fi soluționate prin introducerea unor noi măsuri de reformă.

Noua reformă a politicii agricole comune

Noua reformă a fost agreată de principiu încă din 1999, când Consiliul European de la Berlin a hotărât ca următoarea analiză-diagnostic a PAC în vederea unei posibile reformări (*mid-term review*) să aibă loc în 2002. Ca atare, la data de 10 iulie 2002, Comisia a prezentat Consiliului și Parlamentului documentul intitulat „Towards sustainable farming” (Către o agricultură durabilă), prin care este analizată situația curentă a PAC și sunt propuse direcțiile de reformă pentru viitor. Pe baza acestui document, la 22 ianuarie 2003,

⁷ În Polonia, țara candidată cu cel mai mare sector agricol, suprafața agricolă utilizată reprezintă 58,3% din suprafața totală, față de o medie de 40,6% în Uniunea Europeană, iar rata ocupării agricole este de 18,8% din totalul populației ocupate, față de 4,5% în Uniunea Europeană (sursa: Comisia Europeană, Directoratul General pentru Agricultură, „Situația agricolă în țările candidate: Polonia”, iulie 2002, <http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/external/enlarge/publi/countryrep/poland.pdf>)

Comisia a adoptat un pachet de propuneri de măsuri de reformă⁸ a PAC, care au fost prezentate statelor membre în cadrul Consiliului UE - Agricultură și Pescuit din 27-28 ianuarie a.c.

Realizarea compromisiului asupra acestui pachet de reformă a fost deosebit de dificilă. Negocierile din cadrul reuniunilor periodice ale Consiliului pentru Agricultură și Pescuit au eşuat în repetate rânduri. Propunerile Comisiei au întâmpinat opoziția fermă a Franței, Spaniei, Portugaliei și Irlandei, cei mai mari recipienți ai subvențiilor agricole comunitare. Chiar și Germania, cel mai mare contribuabil la bugetul agricol, a avut obiecții. **În cele din urmă, consensul asupra pachetului de reformă a politicii agricole comune propus de Comisie a fost întrunit la reuniunea Consiliului UE pentru Agricultură și Pescuit din 25-26 iunie 2003.**

Caseta 3: Elementele noii reforme a politicii agricole comune

<p>1. Eliminarea legăturii dintre producție și plățile directe (decuplare). Diversele plăți directe acordate vor fi înlocuite cu un ajutor unic pe fermă, calculat pe baza evidenței "istorice" a plăților directe anuale obținute la nivel de fermă în perioada de referință 2000-2002. În acest fel, plățile directe vor fi acordate independent de volumul și structura producției.</p> <p>2. Obligatorietatea respectării de către fermieri a anumitor standarde: de mediu, securitate alimentară, sănătate a plantelor, sănătate și bunăstare a animalelor, păstrarea terenurilor agricole în bune condițiuni. Comisia a elaborat o listă cuprinzând optsprezece standarde „prioritare”. Nerespectarea standardelor va avea drept consecință reducerea parțială sau totală a ajutorului direct, în funcție de riscul sau paguba produse. Statele membre vor inspecta anual, de manieră sistematică, un eșantion de ferme, spre a verifica respectarea standardelor. Măsura se numește condiționalitate (cross-compliance)⁹.</p> <p>3. Suplimentarea resurselor financiare pentru dezvoltarea rurală pe seama reducerii ajutoarelor directe, respectiv prin transferul de resurse financiare dinspre măsurile de piață (pilonul 1) înspre măsurile de dezvoltare rurală (pilonul 2). Măsura se numește modulare. Ea fusese de fapt introdusă de Agenda 2000, dar, datorită caracterului opțional, a avut rezultate nesemnificative. Plățile directe vor fi diminuate cu 3% în 2005, cu 4% în 2006 și cu 5% anual în</p>
--

⁸ COM (2003) 23 – IP/03/99

⁹ Măsura exista și înainte, dar standardele erau stabilite la nivel de stat membru, se referea numai la standardele de mediu, iar aplicarea ei era facultativă.

2007-2013. Modularea nu va afecta fermele mici, care beneficiază de ajutoare directe de cel mult 5000 de euro anual. De asemenea, vor fi excluse de la modulare fermele din regiunile periferice și cele din Insulele Egee.

4. Disciplina financiară. A fost adoptat un mecanism de stabilizare a cheltuielilor agricole astfel încât să nu fie depășite plafoanele stabilite în perspectivele financiare pentru perioada 2007-2013¹⁰. Plățile directe vor fi reduse *ex-ante* în situațiile în care se va prezice depășirea plafoanelor. Cuantumul reducerii va fi stabilit de Consiliu pe baza unei propuneri a Comisiei.

5. Revizuirea politicii de piață (pilonul 1), astfel:

- **Cereale:** reducerea cu 50% a creșterii lunare a prețului de intervenție
 - **Secară:** renunțarea completă la măsurile de intervenție
 - **Grâul dur:** reducerea ajutorului suplimentar până la 285 euro/hectar în zonele tradiționale și abolirea completă în celelalte zone, în paralel cu introducerea unei prime speciale de 40 euro/tonă începând cu 2004/2005
 - **Orez:** reducerea la jumătate (150 euro/tonă) a prețului de intervenție; plafonarea cantității achiziționate prin intervenție la 75000 tone anual; creșterea ajutorului direct de la 52 euro/tonă la 177 euro/tonă (din care 102 euro/tonă vor fi decuplați)
 - **Culturile pentru energie:** se va acorda un ajutor direct de 45 euro/hectar
 - **Primele pentru uscarea cerealelor, semințelor oleaginoase, semințelor de in, inului și cânepii** vor crește de la 19 euro/hectar la 24 euro/hectar
 - **Furaje uscate:** ajutorul pentru procesare va fi de 33 euro/tonă în 2004/2005
 - **Nuci:** sistemul actual va fi înlocuit cu un ajutor unic de 120,75 euro/hectar, în limita unei suprafețe cultivate de 800,000 de hectare
 - **Lapte și produse lactate:** va fi redus prețul de intervenție la unt cu 25% în intervalul 2004-2007; va fi redus prețul de intervenție la lapte praf degresat cu 15% în intervalul 2004-2006; plățile compensatorii vor crește în trei etape până la 35,5 euro/tonă începând cu 2006; intervenția pentru unt va fi limitată la 30 000 de tone începând cu 2007; se va renunța la prețul indicativ pentru lapte; vor crește cotele de producție începând cu 2006, conform propunerilor din Agenda 2000 (desființarea cotelor a fost amânată până în 2014/2015)
- 6. Consolidarea și întărirea dezvoltării rurale,** prin adoptarea de noi măsuri de dezvoltare rurală din categoria celor însoțitoare. Măsurile vizează:

¹⁰ Consiliul European de la Bruxelles din 24-25 octombrie 2002 a decis „înghetarea”, la nivelul anului 2006, a cheltuielilor anuale pentru finanțarea măsurilor de organizare comună a piețelor aferente perioadei 2007-2013

- **Calitatea produselor.** Fermierii care participă la scheme de îmbunătățire a calității produselor, procesului de producție și comercializării/promovării vor primi plăți anuale de maximum 1500 euro/fermier, pentru o perioadă de maximum 5 ani
- **Îndeplinirea standardelor** de mediu, sănătatea plantelor, bunăstarea animalelor, siguranța la locul de muncă. Se vor acorda ajutoare de maximum 10 000 euro/femă anual, timp de maximum 5 ani.
- **Bunăstarea animalelor.** Se vor acorda ajutoare de maximum 500 euro/cap animal/an fermierilor care își asumă programe de creștere a bunăstării animalelor cu durata de cel puțin 5 ani.
- Sprijinul pentru instalarea fermierilor tineri va fi suplimentat
- **Implementarea directivelor Natura 2000.** Se va acorda sprijin în quantum descrescător de la 500 euro/hectar la 200 euro/hectar pe parcursul unei perioade de 5 ani.
- Se va acorda sprijin pentru **investiții în suprafețele împădurite**, aflate în proprietate de stat sau privată

7. Introducerea unui sistem de consiliere agricolă, constând în auditul sistemului managerial al fermelor beneficiare de subvenții comunitare, în special în legătură cu îndeplinirea standardelor. Sistemul va conține și o componentă de inventariere și schimb al bunelor practici. Măsura va deveni obligatorie începând cu 2007, când toate statele membre vor trebui să pună acest serviciu la dispoziția fermierilor. Participarea fermierilor va fi opțională.

Este de așteptat ca noua reformă să genereze **efectele pozitive** dorite:

- Renușțarea la schemele de subvenționare pe produse și înlocuirea lor cu un singur ajutor pe fermă va conduce la **eliminarea barierelor artificiale dintre producătorii agricoli și piață.** În lipsa stimulentei financiare comunitare, producătorii se vor orienta spre acele produse pentru care piața oferă o remunerație acceptabilă. Astfel, producția agricolă se va plia în funcție de cerințele pieței, ceea ce va **reduce semnificativ stimulentele de supraproducție.** Inversarea trendului de supra-producție va genera la rândul său alte două efecte pozitive: **reducerea măsurilor de intervenție și a „deversărilor” de produse agricole ieftine pe piețele internaționale.**

- Modalitatea de alocare a ajutorului unic pe fermă prezintă și avantajul **direcționării subvențiilor direct către destinatarii lor finali, respectiv fermierii angrenați activ în activități de producție agricolă**, în detrimentul diversilor intermediari sau al marilor latifundiați.
- Modularea va contribui la **redresarea situației anormale în care fermele mari atrăgeau și veniturile cele mai mari**. Alocarea sumelor eliberate prin reducerea ajutoarelor directe înspre măsurile de dezvoltare rurală va determina **efecte de antrenare care vor fi în beneficiul întregii comunități rurale**.
- **Protecția mediului** capătă o importanță mult sporită printre măsurile de politică agricolă comună, atât prin aplicarea regulii condiționalității, cât și prin suplimentarea fondurilor pentru dezvoltarea rurală (modulare).
- În mod similar, **reforma răspunde preocupărilor consumatorilor pentru securitatea alimentară și condițiile de producție**, prin introducerea condiționalității ca cerință obligatorie pentru accesul la subvenții.

Însă, reforma are și câteva **minusuri**:

- **Decuplarea este doar parțială**. Nu toate ajutoarele directe vor fi incluse în plata unică pe fermă, ci unele ajutoare directe vor putea fi păstrate și acordate ca atare (casetă 4: derogări). **Caracterul parțial al decuplării are o dublă consecință**. Pe de o parte, întrucât legătura dintre producție și subvenții nu este eliminată pe deplin, stimulentele pentru supraproducție există în continuare. Pe de altă parte, multitudinea schemelor de ajutoare directe (plata unică pe fermă, procentul rezidual al plăților directe și ajutorul suplimentar național, dacă este cazul) va face ca aplicarea plății unice pe fermă să fie un exercițiu deosebit de complex, care va complica și mai mult procedurile administrative, în loc să le simplifice.
- **Reforma nu vizează sectoare ca zahărul sau uleiul de mășline**, care anual absorb subvenții de miliarde de euro și nici sectoare precum **bumbacul sau tutunul**, ale căror niveluri ridicate de protecție afectează negativ exporturile țărilor sărace.

- **Nu a fost redus prețul de intervenție la cereale**¹¹. Dacă la aceasta se adaugă decuplarea parțială, rezultă că veniturile producătorilor de cereale rămân în continuare protejate, iar cheltuielile agricole în sectorul cerealiilor (cu plăți directe, intervenții pe piață, subvenții la export) rămân ridicate.
- **Reforma nu abordează aspecte de comerț exterior**, nefăcând referiri la reducerea protecției vamale și îmbunătățirea accesului produselor din import pe piața UE. Nici păstrarea *status-quo*-ului sistemului subvențiilor de export la cereale (consecință a menținerii nivelului actual al prețului de intervenție) nu este de natură a fluidiza comerțul internațional, atâta timp cât va fi perpetuată practica plasării surplusurilor la prețuri de dumping pe piețele internaționale. Aceste aspecte nu sunt de natură a satisface nici țările mari exportatoare, cu precădere SUA, nici țările sărace.

Casetă 4: Derogări de la regula decuplării

<ul style="list-style-type: none"> - Pentru culturile arabile, decuplarea va fi de 75%. Statele membre specializate în producția de grâu dur vor putea opta, alternativ, pentru o decuplare în proporție de 60% a ajutoarelor directe pentru acest produs. - Pentru ovine și caprine, decuplarea va fi de 50% - Pentru bovine, statele membre pot opta, în funcție de structura dominantă a producției, pentru una din următoarele variante: <ul style="list-style-type: none"> - Decuplare cu păstrarea primelor pentru vacile care alăptează și a 40% din primele pentru abatorizare; - Decuplarea cu păstarea integrală a primelor pentru abatorizare; - Decuplarea a numai 25% din prima specială pentru masculi, păstrând nivelul acesteia la un nivel de maximum 75%. - Decuplarea nu se va aplica: <ul style="list-style-type: none"> - producției de fructe – legume - producției de cartofi pentru consum - Statele membre pot decide să nu aplice decuplarea pentru: <ul style="list-style-type: none"> - prima pentru uscarea cerealelor, semințelor oleaginoase, inului și cânepii - producția de semințe
--

¹¹ În propunerea de reformă a Comisiei, prețul de intervenție la cereale urma să fie redus cu 5%

- zonele cele mai periferice și insulele Egee
- Decuplarea este prevăzută să înceapă din 2005, dar statele membre pot opta pentru implementarea ei începând cu 2007
- Statele membre mai pot acorda fermierilor plăți directe suplimentare, dacă este respectată o dublă condiționalitate: ajutoarele suplimentare să nu depășească, la nivel național, 10% din sumele FEOGA alocate statului membru respectiv, iar pe sector, să nu depășească 10% din contribuția sectorului la formarea plafonului național în FEOGA.

Cât privește noile state membre, acestora nu li se vor aplica măsurile „modulare” și „disciplina financiară” până când nivelul transferurilor financiare aferente plăților directe nu va ajunge la nivelul similar celui din statele membre.¹²

Așadar, la patru ani după reforma din 1999, o nouă reformă a PAC este pe cale să se realizeze. Deși esența reformei, de eliminare completă a legăturii dintre subvenții și producție, a fost diluată pentru a putea fi realizat compromisul final, pe ansamblu, direcțiile principale de reformă vor ameliora o bună parte din disfuncționalitățile PAC. Reforma, chiar incompletă, este un semnal optimist că „mașinăria” PAC poate fi modernizată, în pas cu exigențele consumatorilor și contribuabililor, și cu cerințele comerțului internațional.

II. Politica agricolă în România

II.1. Situația agriculturii românești în perioada de tranziție la economia de piață

O percepție negativă...

¹² Pentru cele 10 țări în curs de aderare, plățile directe se vor acorda într-un sistem de creștere graduală pe parcursul a 10 ani, atingând nivelul comparabil cu cel aplicabil actualilor membri în 2013.

După 1990, sectorul agricol din România nu s-a bucurat de o percepție prea favorabilă. Agricultura a fost o **activitate ineficientă** sau prea puțin eficientă, ocolită de investitori, dar, totuși, punct de atracție pentru o pondere însemnată a populației. Ea a jucat și încă mai joacă un important rol social, constituind o „plasă de siguranță” pentru persoanele care nu pot găsi de lucru sau care nu pot obține salarii satisfăcătoare în alte sectoare ale economiei.

Mulți fermieri români practică o **agricultură de subzistență**, peisajul agricol fiind dominat de un număr mare de ferme mici, familiale, care exploatează fășii înguste de teren, fără a putea obține o producție însemnată. Mai mult, o mare parte a rezultatelor activității agricole a acestor ferme este destinată autoconsumului.

Piața agricolă, la rândul său, nu este deplin funcțională – multe produse țărănești, de bază, nu pot fi vândute adesea decât pe sume derizorii unor intermediari – de multe ori deținând monopol local.

Fermierii contestă adesea **nivelul scăzut al subvențiilor** – de care au nevoie în condițiile în care se confruntă cu costuri de producție prea mari față de prețurile la care reușesc să își desfacă produsele. Ei solicită și protecție comercială față de concurenții din afară. Se ajunge la o situație dramatică: producătorii naționali nu rezistă concurenței străine, se confruntă cu o serie de lipsuri, dar totuși nu părăsesc activitatea agricolă pentru că, spun ei, nu au altă alternativă¹³.

Slaba atractivitate a sectorului agricol din România și-a impus amprenta și asupra **calității** unora dintre produsele obținute, iar acest aspect va deveni foarte important în condițiile în care România va deveni membră a UE și va aplica PAC.

¹³ Potrivit unui sondaj publicat în studiul Nemenyi, A. – Rural Restructuring and the Sustainability of Farming in Romania and Bulgaria. Institute for Human Sciences, SOCO Project Paper No. 71, Vienna, 2000, 89% dintre respondenți au declarat că vor continua să lucreze în agricultură pentru că nu au o alternativă. Numai 7,4% dintre cei chestionați au considerat că agricultura are un viitor.

Înt-adevăr...

O scurtă trecere în revistă a unor date statistice arată că sectorul agricol românesc a cunoscut un declin în perioada de tranziție la economia de piață.

- Ponderea producției agricole în Produsul Intern Brut (PIB) a scăzut semnificativ:

Tablelul 3: Ponderea producției agricole în PIB în intervalul 1994-2001

Anul	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Ponderea agriculturii în PIB	20,6	20,7	20,1	19,5	15,8	14,8	12,6	14,6

Sursa: European Commission, Directorate-General for Agriculture: *Agricultural Situation in the Candidate Countries. Country Report on Romania*, Brussels, July 2002.

- Această tendință nu ar fi fost un neajuns în sine, dat fiind că în general în țările dezvoltate producția agricolă lasă loc altor sectoare cu valoare adăugată mai mare (industria și mai ales serviciile). În România însă, scăderea ponderii producției agricole în PIB a fost însoțită de o creștere importantă a ponderii populației agricole în totalul populației civile ocupate. Evident, o astfel de corelație nu poate sugera decât scăderea eficienței producției agricole.

Tablelul 4: Ponderea populației agricole în totalul populației ocupate în intervalul 1990-2001

Anul	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Ponderea populației agricole în totalul populației ocupate	28,2	40,3	38,0	39,0	40,0	41,7	42,8	44,4

Sursa: European Commission, Directorate-General for Agriculture: *Agricultural Situation in the Candidate Countries. Country Report on Romania*, Brussels, July 2002.

Mai mult, nici structura populației agricole din România nu constituie o premisă favorabilă unei exploatari agricole eficiente: populația agricolă națională este îmbătrânită și, în general, slab calificată.

- Chiar și în valoare absolută, producția agricolă din România a scăzut față de anul 1989. Indicii producției agricole pentru perioada 1989-2000 reflectă acest trend:

Tabelul 5: Indicii producției agricole în intervalul 1989-2000 (ani selectați)

Indicii	1989	1992	1996	2000
Producția agricolă	100	84,4	99,2	85,7
- sector vegetal	100	82,5	101,7	89,2
- sector zootehnic	100	88,0	95,0	82,2

Sursa: Leonte, J., Giurcă, D., Câmpeanu, V., Piotet, Ph.: *Politica Agricolă Comună – Consecințe asupra României*, Institutul European din România, București, 2003.

- Scăderea producției nu a fost însoțită de o scădere proporțională a consumului de produse agricole, ceea ce s-a tradus prin indici subunitari ai autosuficienței pentru o serie de produse agricole:

Tabelul 6: Indicii autosuficienței pentru produse agricole selectate în intervalul 1990-2000

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Grâu	124	102	65	96	110	131	60	126	96	91	98
Porumb	125	145	98	105	138	148	105	134	94	101	72
Floarea soarelui	102	92	89	92	114	100	100	100	62
Carne de	125	141	119	118	103	89	99	98	89	97	97

viță																			
Carne de porc	105	116	128	113	125	104	103	107	95	96	93								
Lapte	101	97	97	98	100	100	99	99	100	101	99								

Sursa: European Commission, Directorate-General for Agriculture: *Agricultural Situation in the Candidate Countries. Country Report on Romania*, Brussels, July 2002

- Mergând mai departe, o scădere a indicilor de autosuficiență până la valori subunitare determină o creștere a importurilor și, în lipsa unei creșteri la fel de mari a exporturilor, la accentuarea deficitului balanței comerciale pentru produsele agricole (o astfel de evoluție este vizibilă mai ales în ultimii doi ani analizați):

Tabelul 7: Comerțul cu produse agricole în intervalul 1990-2001 (milioane USD)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Export FOB	82	260	291	330	399	533	707	595	436	484	339	433
Import CIF	1165	771	957	966	664	896	845	695	597	395	932	1207
Balanța	-1083	-517	-706	-636	-265	-363	-138	-100	-161	89	-593	-774

Sursa: Leonte, J., Giurcă, D., Câmpeanu, V., Piotet, Ph.: *Politica Agricolă Comună – Consecințe asupra României*, Institutul European din România, București, 2003.

Și totuși...

Cu toate problemele care sunt vizibile în sectorul agricol românesc, nu trebuie neglijate aspectele pozitive sau potențialul pozitiv, care ar putea fi valorificate.

România este al doilea mare producător agricol din Europa centrală și de est, după Polonia, fiind avantajată în acest sens și de suprafața agricolă importantă deținută, respectiv 14,8 milioane hectare.

Atât solul, cât și clima din România favorizează o exploatare agricolă eficientă. În condițiile în care fermierii din România nu vor beneficia de un sprijin mai mic decât cei comunitari (iar acest lucru se va întâmpla după ce se va finaliza perioada de tranziție care urmează aderării României la UE), țara noastră poate manifesta avantaje comparative importante față de UE pentru o serie de produse agricole. Pe termen scurt însă, o constrângere importantă pentru agricultorii români aflați în concurență cu fermierii comunitari o constituie decalajul tehnologic însemnat, care nu poate fi recuperat decât prin afluxuri de capital.

Un efect favorabil, totuși, al lipsei cronice de capital, real și bănesc, în agricultura românească, l-a constituit potențialul dezvoltării segmentului agriculturii ecologice (*organic farming*), venind astfel în întâmpinarea tendințelor care se înregistrează în UE. Totuși nici în această privință, România nu și-a valorificat pe deplin avantajul. Chiar dacă în țară sunt realizate produse ecologice, multă vreme ele nu au fost certificate la nivel național, fiind exportate sub certificare străină.

Un alt avantaj potențial al României, pornind de la metodele tradiționale și non-intensive utilizate, îl constituie păstrarea peisajului rural și a caracterului tradițional în multe zone ale țării, ceea ce poate contribui la dezvoltarea rurală, mai ales prin turismul rural.

II.2. Politica agricolă a României în perioada de tranziție la economia de piață

Măsurile de politică agricolă adoptate în acest interval de timp au variat ca sferă de cuprindere și intensitate. Politica agricolă românească poate fi caracterizată succint, pe trei etape, fiecare dintre acestea prezentând anumite particularități ce urmează a fi evidențiate. În linii generale, se poate spune că debutul a fost destul de lent și destul de puțin cuprinzător, procesul de reformă fiind

îmbogățit și accelerat cu deosebire în ultimii ani. Sigur, la această evoluție a contribuit și presiunea exercitată de preconizata aderare a României la UE în anul 2007.

Debutul procesului de restructurare...

Perioada anilor 1990-1996 nu s-a caracterizat printr-o paletă largă a problemelor supuse reformei agricole, și nici printr-o încercare de apropiere a mecanismelor naționale de intervenție de mecanismele specifice PAC. Mai degrabă, în privința intervenției statului în agricultură, s-ar putea spune că a fost redusă în intensitate.

Punctul central al măsurilor adoptate în acest interval de timp îl constituie, fără doar și poate, **reforma funciară**. Prin Legea fondului funciar (nr. 18, din februarie 1991) s-a decis restituirea terenurilor agricole către foștii lor proprietari, unei familii revenindu-i maxim 10 hectare, terenul arabil, și la 1 hectar, terenul împădurit. Totodată s-a prevăzut ca terenurile să nu poată fi înstrăinate pe o perioadă de 10 ani, ceea ce a blocat practic dezvoltarea unei piețe a pământului. Existând riscul formării de exploatați de mici dimensiuni și puțin eficiente, a devenit imperativă crearea cadrului legal pentru formarea de asociații agricole. Ca urmare, au fost adoptate Legea 36/1991 privind societățile agricole și alte forme de asociere în agricultură, și Legea leasingului funciar (nr. 16 din 1994).

O altă direcție de acțiune a politicii agricole din România în acest interval de timp a avut în vedere **prețurile**. În primii ani de tranziție (1990-1993), s-a optat pentru o politică a prețurilor agricole mici – pentru a minimiza cheltuielile consumatorilor și pentru a ține sub control inflația. Prețurile agricole au fost liberalizate treptat în anii următori (1993-1996), fiind exceptate de la acest regim unele produse de „importanță națională”¹⁴ (potrivit Legii 83/1993).

Subvențiile acordate în acest interval de timp au vizat input-urile agricole (semințe, fertilizatori etc.), dar obținerea lor era condiționată de vânzarea producției agricole, la prețuri mici (sub prețurile pieței), către agențiile de stat. De asemenea, în acordarea sprijinului, s-a practicat o discriminare între fermele private și cele de stat, acestea din urmă bucurându-se de o serie de facilități suplimentare în raport cu primele (taxe mai mici, credite guvernamentale subvenționate etc.).

În planul **relațiilor comerciale**, cel mai important eveniment din acest interval este faptul că România a devenit în 1995 membru originar al proaspăt înființatei Organizații Mondiale a Comerțului (OMC). Ca urmare, și-a asumat o serie de angajamente specifice și în ceea ce privește comerțul cu produse agricole.

În acest interval, **relația României cu UE** a fost marcată de intrarea în vigoare, la 1 februarie 1995, a Acordului de asociere a României la UE. Acordul prevede ca părțile să aplice principiul liberalizării progresive a comerțului bilateral cu produse agricole. Motivul îl constituie slaba complementaritate a sectoarelor agricole ale celor două entități. Rezultatele negocierilor bilaterale succesive sunt cuprinse în protocoale anexate acordului.

Au rămas neabordate și/sau nerezolvate, la finele acestei perioade, și o serie de alte probleme ale sectorului agricol românesc, printre care: privatizarea industriei alimentare, standardele de calitate pentru produsele agricole, vizând protecția consumatorilor și a mediului, precum și dezvoltarea rurală.

Ajustări și măsuri radicale

¹⁴ Pentru aceste produse, se stabileau anual niște *prețuri minime garantate la achiziție*, reprezentând contravaloarea în lei a prețului mediu înregistrat în anul precedent pe piața mondială.

Perioada 1997-2000 a fost marcată de o serie de reveniri asupra unor măsuri adoptate în perioada anterioară, precum și intervenții radicale ale statului în sectorul agricol.

Cele mai importante modificări față de perioada anterioară au fost tot în **domeniul funciar**. Au fost amendate Legea fondului funciar în 1997 și Legea leasing-ului funciar în 1998. În același an a fost adoptată Legea privind circulația terenurilor (nr. 54, în 1998). Noi modificări au fost aduse mai târziu în anul 2000, prin Legea nr. 1/2000. În linii generale, noul cadru legislativ a permis mărirea suprafeței resituitibile foștilor proprietari la 50 hectare teren agricol și 10 hectare teren împădurit. De asemenea, pentru a se evita formarea, prin achiziții, a „latifundiilor”, s-a stabilit că limita maximă pentru o exploatație agricolă aparținând unei familii va fi de 200 hectare teren arabil. Nu există însă o astfel de limitare pentru exploatațiile aparținând persoanelor juridice. În ceea ce privește dreptul străinilor de a deține teren în România, s-a stabilit că persoanele fizice din străinătate nu pot avea drept de proprietate asupra pământului, în schimb persoanelor juridice le este acordat acest drept, cu condiția să fie înregistrate în România.

De la 18 februarie 1997 au fost complet eliminate toate **prețurile** administrate.

Filosofia de **subvenționare** a fermierilor a cunoscut o modificare fundamentală față de perioada anterioară. Au fost eliminate sau reduse drastic o serie de subvenții directe și s-a renunțat la acordarea de prime pentru producătorii de carne de porc, de carne de pasăre și de lapte¹⁵. În locul acestor stimulente a fost introdus un sistem de vouchere pentru input-urile agricole, prin care s-a urmărit redirecționarea transferurilor bugetare dinspre fermele de stat către micii producători privați. De menționat că, în valoare absolută, bugetul agricol s-a redus în intervalul 1997-2000 față de perioada anterioară, iar această tendință s-a prelungit și în 2001 și 2002.

¹⁵ Primele pentru producătorii de lapte au fost reintroduse în 2000, dar la un nivel mult mai mic decât în 1996.

Nici măsurile de **politică comercială**, cel puțin cele de restricționare a importurilor, nu au acționat în favoarea producătorilor interni. Evenimentul cu cel mai mare impact asupra fermierilor l-a constituit intrarea României în CEFTA la 1 iulie 1997, ceea ce a însemnat o reducere substanțială a protecționismului pentru o serie de produse agricole. Pe lângă aceasta, guvernul a recurs și la reduceri unilaterale ale taxelor vamale la importul unor produse agricole. Presiunea în sensul adoptării acestor măsuri a venit din partea Băncii Mondiale, care a condiționat astfel eliberarea unor tranșe din creditul de ajustare structurală. Au fost însă și unele măsuri favorabile exportatorilor naționali: din 1998 până în 2000 s-au acordat prime la exportul de grâu și de porumb, iar în 1999 și 2000 s-au acordat prime la exportul de carne.

În fine, o ultimă categorie de măsuri radicale, pe lângă reducerea sprijinului intern și liberalizarea comerțului, s-a referit la **privatizarea și lichidarea** unui număr de ferme producătoare de carne de porc și de pasăre. În celelalte ramuri, procesul de privatizare s-a desfășurat într-un ritm relativ lent.

În plus, în perioada 1997-2000, au fost demarate acțiuni și/sau s-au făcut progrese și cu privire la alte aspecte ale politicii agricole. A început să se acorde atenție componentei de **dezvoltare rurală**, dar, în ciuda unor progresele legislative și instituționale, implementarea măsurilor a rămas deficitară. Un demers important în această perioadă l-a constituit pregătirea lansării **programului SAPARD** în România. Drept cadru pentru implementarea lui a fost elaborat Planului Național pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală (PNADR), aprobat de Comisia Europeană în decembrie 2000. Demersurile pentru utilizarea fondurilor SAPARD nu au fost încununat de succes în acest interval de timp. De-abia în septembrie 2000 Ministerul Agriculturii a devenit responsabil pentru constituirea Agenției SAPARD, utilizarea fondurilor de pre-aderare fiind blocată până la acreditarea acesteia de către Comisia Europeană (2002).

Tot în perioada analizată, cu precădere în ultimii 2 ani, au început să fie făcute progrese în domeniul **legislației sanitare și fitosanitare**.

Relațiile comerciale cu UE au fost marcate, în domeniul produselor agricole, de încheierea de acorduri preferențiale succesive pentru vin și băuturi spirtoase, precum și de continuarea procesului de liberalizare a comerțului bilateral cu produse agricole. De reținut este că la 1 iulie 2000 a intrat în vigoare așa-numitul regim „dublu zero” (zero taxe vamale la import, contra zero subvenții la export) pentru carne de pasăre și brânzeturi.

Accelerarea procesului de reformă și apropierea de structurile europene

În perioada 2001-2003, politica agricolă a României a încercat, cu pași repezi, să se apropie de coordonatele PAC. Accentul a fost pus, în tot acest interval, pe adoptarea acquis-ului comunitar, precum și pe pregătirea structurilor instituționale ce vor fi necesare implementării politicii europene.

De data aceasta, nu s-au mai înregistrat schimbări majore în **domeniul funciar**. A continuat procesul de restituire a terenurilor, guvernul propunându-și finalizarea lui la sfârșitul anului 2004. Pentru a încuraja consolidarea proprietăților agricole, guvernul a încercat să intervină prin emiterea Ordonanței de Urgență nr. 108 in 27 iunie 2001, aprobată prin Legea nr. 166 din 10 aprilie 2002. Prevederile acestor acte normative disting între exploatații comerciale¹⁶ și exploatații familiale, numai primele fiind eligibile pentru **sprjin din partea statului**. Totdată, sistemul de vouchere, introdus în 1997 și axat pe sprijinirea micilor producători, este înlocuit cu un sistem de plăți directe, orientate către producătorii care pot fi viabili economic.

¹⁶ În literatura de specialitate, dualitatea ferme mari – ferme mici tinde să cedeze tot mai mult loc dualității ferme de (semi)-subzistență – ferme comerciale. În UE, de exemplu, nu există o definiție standard pentru fermele de subzistență. În general, ele sunt asociate exploatațiilor agricole familiale, de mici dimensiuni, cu o pondere ridicată a autoconsumului. În contrast cu ele, se găsesc fermele comerciale.

Privatizarea fermelor și a societăților comerciale agricole a cunoscut anumite progrese în 2001 și 2002. Totuși, principala problemă legată de privatizarea fermelor a fost că procesul nu a fost corelat și cu eficientizarea exploatațiilor, fiind întârziată manifestarea efectelor pozitive preconizate. De asemenea, multe dintre societățile agricole care trebuie privatizate sunt ineficiente și au datorii. Pentru a le face atractive pentru investitori, a fost adoptată o lege în 2002, prin care să fie anulate datoriile acestora către bugetul de stat.

După cum s-a afirmat mai sus, punctul central al măsurilor de politică agricolă I-a constituit lansarea demersurilor pentru apropierea României de mecanismele comunitare.

În acest sens:

- a fost adoptată Legea privind organizarea și funcționarea piețelor produselor agricole și alimentare (Legea nr. 73 din 2002); ea stabilește cadrul general pentru introducerea **organizațiilor comune de piață**. Totuși, nu sunt încă introduse mecanisme specifice pentru fiecare produs sau categorie de produse, așa cum se întâmplă în UE;
- au fost puse bazele pentru crearea Rețelei de Informare Contabilă Agricolă (*Farm Accountancy Data Network*);
- au fost adoptate o serie de prevederi cu privire la agricultura ecologică, înregistrându-se o creștere a fermelor din România care recurg la practici specifice.

Și în ceea ce privește **dezvoltarea rurală**, au fost adoptate unele măsuri în spiritul acquis-ului comunitar. Spre exemplu, în 2002, au fost implementate o serie de activități pilot vizând investițiile în exploatațiile agricole, îmbunătățirea prelucrării și comercializării produselor agricole, dezvoltarea infrastructurii rurale etc. Pe de altă parte, prin bugetul de stat au fost prevăzute și alte tipuri de măsuri de dezvoltare rurală, precum crearea de întreprinderi mici și mijlocii în mediul rural. În ceea ce privește dimensiunea ecologică a dezvoltării rurale, în 2002 a fost realizat un cod de bune practici agricole.

În domeniul **sanitar și fitosanitar** s-au făcut progrese semnificative de transpunere a acquis-ului comunitar în legislația românească. Exemple relevante sunt: adoptarea legislației în domeniul sănătății plantelor, al controlului reziduurilor de pesticide și al organismelor dăunătoare, Legea nr. 266 în 2002 privind producerea, prelucrarea, controlul și certificarea calității, comercializarea semințelor și a materialului săditor, precum și înregistrarea soiurilor de plante.

Unul dintre succesele perioadei analizate l-a constituit acreditarea, la 31 iulie 2002, a **Agenției SAPARD**, cererile de finanțare putând fi depuse chiar de la 1 august.

O încununare a pregătirii României pentru adoptarea mecanismelor comunitare este dată de finalizarea, în februarie 2003, a **Strategiei agricole și rurale pentru aderarea la Uniunea Europeană**, elaborată de Ministerul Agriculturii. În acest document sunt identificate problemele specifice legate de adoptarea PAC și ajustările care mai trebuie aduse legislației și instituțiilor naționale.

A continuat procesul de liberalizare a **comerțului cu produse agricole** dintre România și UE. Începând cu ianuarie 2003, au fost eliminate sau reduse taxele vamale la importurile de cereale, produse lactate, carne de vită și carne de oaie din UE. De asemenea, pentru anumite produse agricole, România și UE au convenit să elimine subvențiile la export. Totodată, trebuie precizat că la 1 octombrie 2002 România a deschis negocierile de aderare la capitolul 7 „Agricultura”, pe care își propune să îl încheie la sfârșitul anului 2004.

II.3. Probleme și ajustări necesare în sectorul agricol, în perspectiva aderării României la Uniunea Europeană

Chiar dacă aderarea României la UE este așteptată pentru anul 2007 – această dată devenind din ce în ce mai certă – rămân o serie de probleme, specifice sectorului agricol românesc, care încă mai așteaptă o rezolvare. Iar momentul introducerii PAC nu înseamnă neapărat găsirea soluției; dimpotrivă, este posibil ca unele dintre probleme să se acutizeze chiar, în condițiile în care pot fi identificate divergențe între necesitățile sectorului agricol românesc și abordările politicii comunitare.

Aspectele problematice – necesitând acțiuni concrete atât în perioada de pre-aderare, cât și după aceea – pot fi sintetizate după cum urmează mai jos. Dintre soluțiile de acțiune redată în continuare, cea mai mare parte provine din **Strategia agricolă și rurală de aderare la Uniunea Europeană**, realizată de Ministerul Agriculturii.

Problemele structurale ale agriculturii românești sunt probabil cel mai dificil de rezolvat. Spre deosebire de majoritatea statelor care vor deveni membre în 2004, în România dezechilibrele structurale din sectorul agricol sunt mai mari, făcând corecțiile mai complicate. Totodată, rezolvarea aspectelor structurale constituie o condiție *sine qua non* pentru ca transpunerea agriculturii pe coordonatele europene să devină avantajoasă pentru România.

Fragmentarea excesivă a proprietății agricole este unul dintre neajunsurile cele mai importante ale sectorului agricol național. UE nu are competențe directe în această problemă, putând acționa numai indirect, prin anumite măsuri de dezvoltare rurală sau prin stabilirea criteriilor de susținere a veniturilor agricultorilor. În prezent România orientează fondurile bugetare către fermierii medii și mari, dar, în vederea PAC va fi nevoită să modifice Legea 166/2002, astfel încât și fermele familiale să fie eligibile pentru subvenții. O astfel de reorientare a intervenției vine în contradicție cu interesul național de consolidare a terenurilor.

O altă problemă structurală importantă a agriculturii naționale o reprezintă numărul mare de *ferme de subzistență și de semi-subzistență*¹⁷. Așa cum s-a stabilit în urma negocierilor de aderare ale celor 10 state care vor deveni membre în 2004, fermele de semi-subzistență vor primi un ajutor financiar anual de maxim 1000 EUR/fermă, cu condiția ca fermierii să prezinte un plan de restructurare prin care să arate în ce mod exploatațiile respective pot fi transformate în „ferme comerciale” (adică pot deveni viabile economic). Și autoritățile române urmăresc să realizeze o schemă de restructurare a fermelor de semi-subzistență pe aceleași principii.

O altă disfuncționalitate structurală majoră a agriculturii românești o reprezintă *ponderea mare a agricultorilor* în totalul populației ocupate, precum și *numărul mare de fermieri vârstnici*. Pentru acest al doilea aspect, prezent – e adevărat, într-o proporție mai mică - și în agricultura comunitară, UE propune aplicarea unei scheme de pensionare anticipată (*early retirement scheme*). La rândul lor, autoritățile române urmăresc să aplice o astfel de schemă, care va presupune ca fermierii mai în vârstă să înceteze definitiv toate activitățile agricole comerciale, iar utilizarea terenului agricol să fie transferată altor fermieri mai tineri, care vor trebui să demonstreze că vor putea îmbunătăți viabilitatea exploatațiilor.

În fine, un ultim aspect structural ține de *industria alimentară*, insuficient dezvoltată pentru a asigura o piață de desfacere atrăgătoare pentru produsele agricole de bază. Ministerul Agriculturii propune un set de măsuri pentru corectarea acestui neajuns, printre care:

- aplicarea unui nivel de 0% TVA pentru produsele alimentare proaspete;
- îmbunătățirea mediului de afaceri pentru atragerea investițiilor străine directe în sectorul alimentar;
- sprijin pentru realizarea marketingului în comun al produselor agricole.

¹⁷ Definiția lor este totuși destul de imprecisă. Comisia Europeană a propus ca prin ferme de semi-subzistență să se înțeleagă exploatațiile agricole cu suprafețe cuprinse între 3 și 15 hectare, urmând ca fermele mai mici de 3 hectare să fie considerate ferme de subzistență. Dar, tot Comisia Europeană a considerat oportun ca stabilirea definițiilor și a limitelor minime și maxime pentru cele două tipuri de exploatații să fie diferențiate pentru fiecare stat candidat în parte, în cursul negocierilor de aderare.

Respectarea standardelor de calitate, precum și a reglementărilor sanitare și fito-sanitare constituie o altă direcție de maximă importanță în procesul de adaptare a agriculturii românești la structurile comunitare. Cunoașterea și aplicarea prevederilor de acest tip de către fermieri sunt vitale din cel puțin două motive. Pe de o parte, ele constituie o condiție pentru accesul la mecanismele comunitare de sprijin (conform principiului condiționalității – *cross-compliance*). Pe de altă parte, nerespectarea standardelor de către producători atrage după sine imposibilitatea comercializării produselor agricole pe piața comunitară.

În ultimii ani, în România s-a înregistrat o transpunere accelerată a acquis-ului comunitar din domeniul calitativ, sanitar și fito-sanitar. Totuși acest ritm ridică o serie de probleme atât pentru fermierii și procesatorii români – care riscă să nu aibă capacitatea de a se informa cu privire la modificările survenite – cât și pentru autorități – Comisia Europeană exprimându-și îndoielile cu privire la capacitatea de implementare a noii legislații din cauza resurselor umane insuficiente. Totodată, transpunerea acquis-ului comunitar în legislația națională presupune, pe lângă problemele de informare, și costuri suplimentare de adaptare pentru agricultori și procesatori. Or, aceste costuri se pot dovedi o piedică semnificativă în calea obținerii avantajelor PAC de către fermieri.

Tot în acest context, stimularea activității în domeniul **agriculturii ecologice** ar trebui să constituie o prioritate, dat fiind că România ar putea deveni competitivă în acest gen de produse. Trebuie precizat că un produs agricol, pentru a obține eticheta de „ecologic”, trebuie să îndeplinească criteriile generale, aplicabile tuturor produselor agricole realizate și comercializate în spațiul comunitar, la care se adaugă și o serie de criterii specifice. România a făcut în ultimii ani progrese în adoptarea legislației în domeniul agriculturii ecologice, urmând ca, în scurt timp, să fie elaborat și Planul Național de Acțiune în domeniul ecologic.

Asigurarea fondurilor de co-finanțare ar putea fi o altă provocare cu care se vor confrunta autoritățile naționale, după aderarea României la UE. Cea mai mare parte a măsurilor vitale pentru restructurarea sectorului agricol românesc se înscriu, în cadrul politicii comunitare, în rândul componente de dezvoltare rurală. Or, această componentă presupune și o contribuție națională, care să

suplimenteze fondurile de la bugetul comunitar. Inițial această contribuție națională era de 50% din valoarea totală a proiectului de finanțat. Pentru anumite măsuri, statele care vor deveni membre în 2004 au negociat un procent de numai 20%, tocmai din cauza presiunii asupra bugetelor naționale. Pentru România, situația se poate dovedi mai delicată, având în vedere că disfuncțiile structurale care trebuie soluționate sunt mult mai ample decât în alte state candidate.

Managementul aplicării PAC este o ultimă problemă importantă cu care se poate confrunta România, în perspectiva aderării ei la UE. În lipsa unui sistem adecvat de implementare a măsurilor comunitare, accesul la bugetul comunitar poate fi blocat. Sau, dacă sistemul de implementare funcționează defectuos, verificările ulterioare ale Comisiei Europene pot conduce la restituiri importante ale banilor primiți în contul aplicării PAC. De aceea, până la momentul aderării, România va trebui să finalizeze pregătirile pentru instituirea:

- *Agenției de Plăți* – prin intermediul ei, urmează să se realizeze cel mai mare volum al activităților de implementare a PAC (preluarea plăților directe către fermieri, intervenția pe piață, acordarea restituțiilor la export, emiterea licențelor de import și export); România dorește ca Agenția de Plăți pe care urmează să o înființeze să fuzioneze, după aderare, cu Agenția SAPARD, astfel încât la nivel național să existe o singură instituție care să gestioneze atât fondurile agricole, cât și pe cele de dezvoltare rurală.
- *Sistemului Integrat de Control și Administrație (IACS)* – acesta este sistemul comunitar utilizat pentru controlul acordării corecte plăților directe în agricultură; dintre măsurile care trebuie adoptate de autoritățile naționale în acest sens, se remarcă: realizarea unui registru centralizat al tuturor exploatațiilor agricole din România, constituirea Sistemului de Identificare a Parcelelor de Pământ (prin care să devină posibilă analizarea cererilor de sprijin ale fermierilor pe baza teledetecției – deci pe baza unor fotografii aeriene) etc.
- *Rețelei de Informații Contabile în Agricultură (RICA)* – pe baza acesteia vor fi centralizate date tehnice și de performanță economică, necesare formulării politicii agricole; partea română va trebui, printre altele, să: numească un „comitet național” pentru selectarea acelor exploatații agricole care vor furniza date, să pregătească un plan pentru selectarea acestor exploatații

agricole, să adopte cadrul legislativ care să asigure confidențialitatea informațiilor oferite de fiecare exploatare din eșantion în parte etc.

ANEXĂ. Organizații comune de piață

	Măsuri de intervenție pe piață	Plăți directe	Alte ajutoare financiare	Cote de producție se distribuie între Statele Membre)	Refinanțări la export	Licențe de import/export	Renunțarea la producție	Standarde, condiționalități
<p>Culturi arabile:</p> <ul style="list-style-type: none"> • cereale • semințe oleaginoase <p>(boabe de soia, semințe de floarea soarelui, rapiță)</p> <ul style="list-style-type: none"> • culturi proteice (mazăre, fasole, lupin) • în fără destinată fibre 	<p>Prețul de intervenție a fost diminuat cu 15% în două etape între 2000-2002. În prezent are un rol de „safety net”.</p> <p>Agentiile de intervenție cumpără cerealele la 101,31 €/tona</p> <p>Măsuri speciale pot fi luate dacă prețul scade sub această limită</p>	<p>Se acordă în funcție de suprafață.</p> <p>Plata la hectar se calculează se calculază (mai puțin pentru porumb) înmulțind suprafața/tona cu producția medie la hectar specifică fiecărei regiuni pentru perioada de referință 1986-1991</p>	<p>Suport financiar suplimentar de 19 €/tona pentru condiții de climă nefavorabile poate fi acordat Finlandei și regiunilor din nordul Suediei</p> <p>Suport financiar suplimentar se acordă pentru suprafețele destinate culturilor de grâu dur din Italia, Spania, Portugalia, Grecia, regiuni din Franța și Austria</p>		<p align="center">X</p>	<p>Obligatorii</p>	<p>Obligatoriu cu 10% începând cu anul comercial 2000/2001 pentru suprafețele din care se obțin peste 12 tone. Nivelul compensării este egal cu sumele care s-ar fi acordat ca plăți directe</p>	<p>Ajutorul este condiționat de respectarea unor standarde de calitate minime</p> <p>Producătorii trebuie să ia măsuri de protecție a mediului pentru terenurile scoase din circuitul agricol</p>
	<p>S-a renunțat la sistemul prețurilor de referință pentru semințe oleaginoase și semințe de în începând cu 2000</p>	<p>Suportul/tona este: 72,50 € pentru culturi proteice 63 €/tona pentru celelalte</p>						
		<p>Se acordă în limitele unor suprafețe de referință stabilite la nivel regional</p>						

Produse	Măsuri de intervenție pe piață	Piați directe	Alte ajutoare financiare	Cote de producție (totalul se distribuie între Statele Membre)	Refinanțări la export	Licențe de import/export	Renunțarea la producție	Standarde, condiționalități
----------------	---------------------------------------	----------------------	---------------------------------	---	------------------------------	---------------------------------	--------------------------------	------------------------------------

Lapte și produse lactate	<p>Agențiile de intervenție încep să cumpere dacă prețul la unt atinge limita de 92% din prețul de intervenție stabilit la 328,20 Euro/100 kilograme. Prețul de intervenție la unt va fi redus în trei etape între 2005-2007, până la 278,97 Euro/100 kilograme în 2007/2008</p>	<p>Vor crește în patru etape succesive între 2005-2007. Pentru 5800 l lapte (producția medie unitară în Uniunea Europeană) se vor acorda 17,24 € în 2007, de la 5,75 € în 2005</p>	<p>Se poate acorda ajutor financiar pentru comercializarea laptelui degresat și laptelui praf degresat și statele membre pot acorda subvenții prin suplimentarea plăților directe și/sau prin plăți adiționale de maximum 350 Euro/ha pentru pășuni permanente</p>	<p>In vigoare din 1984. Vor crește în 4 etape cu 2% pentru unt și lapte praf degresat începând cu anul comercial 2001-2002</p> <p>Vor crește cu 1,5 % în trei etape pentru celelalte produse începând cu 2005</p> <p>Producătorii care depășesc cotele vor fi penalizați cu sume reprezentând 115% față de prețul de intervenție al laptelui pentru cantitatea în surplus</p> <p>Este posibil să se renunțe la sistemul cotelor după 2006</p>	<p>X</p>	<p>Sunt solicitate. Comisia stabilește lista produselor care se exportă pe bază de licență</p>		
Lapte și produse lactate	<p>Se acordă ajutor financiar producătorilor pentru stocarea unor produse lactate (unt, smântână, lapte praf degresat, și anumite sortimente de brânză) în funcție de evoluția prețurilor</p>							

Produce	Măsuri de intervenție pe piață	Plăți directe	Alte ajutoare financiare	Cote de producție (totalul se distribuie între Statele Membre)	Refinanțări la export	Licențe de import/export	Renunțarea la producție	Standarde, condiționaltăți
----------------	---------------------------------------	----------------------	---------------------------------	---	------------------------------	---------------------------------	--------------------------------	-----------------------------------

Bovine și carne de viță și vițel și alte produse derivate (grăsimi, organe comestibile, făină de carne)	Se procedează la achiziții publice când prețul scade sub 1560 €/tonă carcasă de mascul	Se acordă pe cap de animal Sistem complex de subvenții: - Plăți speciale pentru masculi vii, de 210 Euro/animal pentru taurii de prăsă (plătibili o singură dată în timpul vieții acestora) și 150 Euro/animal pentru taurii castrați (plătibili de două ori în timpul vieții acestora), în limita a 90 animale/fermă/an	- Plăți de extensificare de 100 Euro/animal pentru fermieri care beneficiază de plăți speciale și / sau plăți pentru vaci de lapte - Statele membre pot acorda ajutoare suplimentare, în special pentru fermele mici, în limitele stabilite de Comunitate		Cea mai mare parte a exporturilor beneficiază de refinanțări la export	Se solicită licențe de import și se pot solicita licențe la export pentru toate animalele vii, mai puțin pentru reproducători de rasă pură Se pot solicita licențe la exportul/importul de carne proaspătă sau congelată		Pentru fiecare animal pentru care se acordă plăți directe trebuie să se întocmească un pasaport
Se acordă ajutor financiar pentru constituirea de stocuri la producător dacă prețul de pe piață scade sub 103% din prețul de referință de 2224 €/tonă carcasă mascul	Se adoptă măsuri speciale de susținere a pieței în cazul apariției unor epidemii la animale	- Plăți pentru reducerea/eliminarea sezonaliității sacrificării masculilor castrați - Plăți de 200 Euro/animal pentru fermierii care cresc vaci de lapte dar nu furnizează lapte/produse lactate timp de un an (vacile sunt întrebuințate pentru alăptarea junincilor pentru carne)						
		- Plăți pentru sacrificare, de 50 Euro/animal pentru juninci și 80 Euro/animal pentru celelalte						

Produse	Măsuri de intervenție pe piață	Plăți directe	Alte ajutoare financiare	Cote de producție (totalul se distribuie între Statele Membre)	Refinanțări la export	Licențe de import/export	Renunțarea la producție	Standarde, condiționalități
Cartofi destinați fabricării amidonului amidon	Prețul de intervenție este 178,31€/t	110,54€/t de cartofi cu destinația amidon. Se acordă în funcție de suprafață		1 762 148 tone la nivel comunitar pentru 2001-2002, cu 3% mai puțin decât în 2000-2001.				
Banane		Se acordă plăți compensatorii în situații de scădere a veniturilor producătorilor	Se acordă sprijin pentru organizații/asociații ale producătorilor	Ajutoarele compensatorii sunt garantate pentru cantități de 854000 de tone/regiune producătoare.		Sunt solicitate licențe de import		Standardele de calitate sunt obligatorii pentru bananele proaspete și opționale pentru produsele prelucrate
Furaje uscate		68,83 €/t pentru furaje uscate artificiale, concentrate proteice, și furaje deshidratate 38,64 €/t pentru celelalte Ajutorul se acordă numai fabricilor care se aprovizionează de la producători autorizați de Statele Membre		Ajutorul se acordă în limita a 412 400 tone furaj obținut prin deshidratare respectiv 443500 tone furaj obținut prin uscare naturală. Dacă sunt depășite aceste cantități plățile directe sunt diminuate				Pentru furajele deshidratate și proteice, ajutorul este condiționat de existența conținutului de apă între 11-14% și a unui conținut în proteine de min. 45% Pentru celelalte furaje ajutorul este condiționat de existența unui conținut în proteine de min. 15%

Produce	Măsuri de intervenție pe piață	Plăți directe	Alte ajutoare financiare	Cote de producție (totalul se distribuie între Statele Membre)	Refinanțări la export	Licențe de import/export	Renunțarea la producție	Standarde, condiționalități
Fructe și legume proaspete și prelucrate	S-a renunțat la prețul minim la roși, piersici, pere, citrice	34,50 Euro/tonă pentru roși, indiferent de produsul finit 47,70 Euro/tonă la piersici, indiferent de produsul finit 161,70 Euro/tonă la pere, indiferent de produsul finit Sumele se plătesc către asociațiile de producători, care la rândul lor plătesc producătorii individuali	Se acordă ajutor financiar organizatorilor de producători recunoscute de statele membre în limita a 4,1% din valoarea producției comercializate de aceștia ca aport comunitar la fondurile lor operaționale	8 251 455 tone la nivel comunitar pentru producția de roși 539 000 tone la nivel comunitar pentru producția de piersici 104 617 tone la nivel comunitar pentru producția de pere 1 500 236 tone la nivel comunitar pentru portocale cu destinația prelucrare 510 600 tone la nivel comunitar pentru lămâi cu destinația prelucrare 384 000 tone la nivel comunitar pentru citrice mici cu destinația prelucrare	Se acordă pentru roși, citrice, stăide, mere, pere	Sunt solicitate licențe de import/export	Se acordă compensări organizatorilor de producători și producătorilor individuali care retrag de pe piață fructe/legume în limita a 10% din cantitatea comercializată de organizație	Există standarde de comercializare, cu privire la conținutul maxim de pesticide, conținut minim de substanță solidă, conținut minim de zahăr

Hamnei							Până în 2003 se acordă compensări producătorilor care renunță la producție, în nivel egal cu veniturile care s-ar fi obținut dacă s-ar fi produs	Comercializarea se face pe baza unui certificat
--------	--	--	--	--	--	--	--	---

Produse	Măsuri de intervenție pe piață	Plăți directe	Alte ajutoare financiare	Cote de producție (totalul se distribuie între Statele Membre)	Refinanțări la export	Licențe de import/export	Renunțarea la producție	Standarde, condiționări
In și cânepă pentru fibre și fibre de in și cânepă		Ajutorul este acordat producătorilor de fibre pe baza existenței unui contract de achiziție de materie primă de la fermieri. Ajutorul se acordă în funcție de producție, astfel: - Pentru fibre de in lungi: 160 €/t până în 2006 și 200 €/t din 2006 - Pentru fibre de in scurte și cânepă cu cel mult 7,5% impurități: 90 €/până în 2006		Ajutorul se acordă în limita a 75 250 tone producție anuală pentru fibre de in lungi și 135 900 tone pe an pentru fibre de in scurte și fibre de cânepă.		Este obligatorie licența de importator pentru importurile de cânepă		

Ulei de măsline și alte grăsimi și uleiuri vegetale	Sistemul de intervenție comunitară a fost abolit, însă în situații speciale agențiile de intervenție pot constitui stocuri-tampon de ulei de măsline Se acordă sprijin financiar pentru depozitarea de către organisme autorizate dacă prețul la uleiul de măsline înregistrează un nivel de sub 95% din prețul de intervenție pentru anul 1997/1998	132.25 €/100 kg până în 2004 (în cazul uleiului de măsline, numai pentru măslinei plantați până la 1 mai 1998).	Se acordă rambursări pentru producerea de conserve pe bază de ulei de măsline Stările membre pot acorda și ele ajutor producătorilor de măsline	1 777 261 tone măsline pentru producția de ulei anual	Se acordă pentru ulei de măsline (însă exporturile subvenționate au fost reduse ca urmare a angajamentelor asumate în cadrul OMC) și ulei de rapită.	Sunt obligatorii licențele de importator și exportator și depunerea unei garanții la importul/exportul de ulei de măsline		1,4% din ajutorul direct trebuie să fie folosit pentru îmbunătățirea standardelor de calitate și de mediu Pot fi introduse standarde de etichetare și calitate pentru uleiul de măsline
Ouă			Măsuri speciale pot fi luate în situații de epidemii la păsări		X	Pot fi cerute licențe de import/export		Standarde de comercializare în funcție de calitate, mărime, prezentare și ambalaj

Produse	Măsuri de intervenție pe piață	Piați directe	Alte ajutoare financiare	Cote de producție (totalul se distribuie între Statele Membre)	Refinanțări la export	Licențe de import/export	Renunțarea la producție	Standarde, condiționalități
Porcine și carne de porc	Limita inferioară a prețului este de 1 509,39 €/tonă pentru carcase. Se procedează la intervenție când prețul de piață ponderat cu un coeficient al sepeului de animale atinge pragul de 103% din acest nivel. Se acordă ajutor financiar pentru constituirea de stocuri private Nu au mai avut loc achiziții publice în ultimii 20 de ani		Măsuri speciale pot fi luate în situații de epidemii		X	Pot fi solicitate		
Orez și produse derivate	Prețul de intervenție este de 298,35 €/t pentru calitatea-standard și poate fi diminuat pentru o calitate inferioară	Se pot acorda plăți compensatorii diferențiat pe regiuni (Spania, Franța continentală, Guyana, Grecia, Italia, Portugalia) numai în limita suprafeței de referință. Ajutorul este redus în cazul depășirii acesteia	Se pot acorda refinanțări pentru producerea de amidon și alte produse derivate	Fiecărui stat membru i se aloacă o suprafață maximă pentru cultura orezului.	X	Importul și exportul sunt supuse licenționării. Pot fi retrase licențele de export dacă prețurile pe piața mondială cresc		A fost definită calitatea-standard

Produse	Măsuri de intervenție pe piață	Plăți directe	Alte ajutoare financiare	Cote de producție (totalul se distribuie între Statele Membre)	Refinanțări la export	Licențe de import/export	Renunțarea la producție	Standarde, condiționată
Zahăr	Pentru perioada 2001-2006, prețul de intervenție este de 63,19 Euro/100 kg pentru zahărul alb de calitate standard și de 52,37 Euro/100 kg pentru zahărul brut de calitate standard Anual se stabilesc prețuri de intervenție mai mari pentru zonele cu producție de zahăr deficitară Producătorilor de sfeclă de zahăr le sunt garantate veniturile prin obligativitatea impusă procesatorilor de zahăr de a achiziționa sfeclă de zahăr la prețul minim stabilit de Consiliu		Se pot acorda refinanțări producătorilor de zahăr din sfeclă sau trestie și alte produse derivate Se acordă ajutoare pentru rafinarea și transportul zahărului produs în teritoriile franceze de peste mări Italia, Spania și Portugalia pot acorda ajutoare de adaptare producătorilor de zahăr alb, în conformitate cu regulile impuse de Comunitate Finlanda poate refinanța cheltuielile de stocare pentru zahărul C	Fiecărui producător de zahăr și izoglucoză i se alocă o cotă A și o cotă B, în limita cantității stabilite de Consiliu pentru fiecare stat membru Cotele sunt în vigoare pentru perioada 2001-2006	X	Comerțul exterior se realizează numai pe bază de licențe		Prețul de intervenție garantat numai pentru zahăr alb și zahăr brut de calitate standard

Tutun	S-a renunțat în 1992 la sistemul de intervenție	Ajutorul comunitar reprezintă peste 80% din veniturile cultivatorilor de tutun.	Se acordă prime în funcție de îndeplinirea anumitor condiții de calitate, proveniență, și destinație. Se tinde ca acestea să reprezinte 30-45% din valoarea ajutorului comunitar Se acordă ajutor financiar asociațiilor de producători pentru îmbunătățirea standardelor de producție și mediu	Maximum 350600 tone tutun brut	S-a renunțat în 1992 la refinanțările la export	Se răscompără cotele producătorilor care vor să renunțe la proiecția de tutun	
-------	---	---	--	--------------------------------	---	---	--

Produse	Măsuri de intervenție pe piață	Piați directe	Alte ajutoare financiare	Cote de producție (totalul se distribuie între Statele Membre)	Refinanțări la export	Licențe de import/export	Renunțarea la producție	Standarde, condiționări
Carne de oaie și de capră	Se acordă ajutor financiar pentru constituirea de stocuri private	21 Euro/cap animal 16,8 Euro/cap animal pentru producătorii de lapte	Ajutor suplimentar de 7 Euro/cap animal pentru zonele defavorizate	Ajutorul se acordă în limita a 79 164 000 drepturi la nivel comunitar, din care cele mai multe revin Spaniei, Marii Britanii și Greciei				

Struguri pentru vin, vin, și alte produse din struguri (must, oțet, suc natural etc)	Sistem de intervenție comunitară pentru vinurile de masă (mai puțin vinurile de calitate din regiuni specifice) prin cumpărarea surplusului la prețul de intervenție în vederea distilării ulterioare cu destinația alcool comestibil sau combustibil	Se acordă ajutor direct distilierilor pentru procesare cu condiția plății cel puțin a prețului minim către producători	Se acordă prime pentru renunțarea de finitivă la producție	Până în 2010, plantații noi de viță-de-vie pentru vin se pot realiza numai pe baza unei autorizații de plantare/replantare. Autorizațiile de plantare se acordă în limita a 2% din plantațiile de viță de vie pentru vin existente la nivel comunitar	X	Importul este posibil numai pe bază de licență Este interzisă fabricarea vinului din must importat	Există standarde tehnice de producție pentru vinurile de calitate (inclusiv vinuri (semi)acidulate și lichiouri) produse în regiuni specifice Comercializarea se poate face numai cu respectarea regulilor comunitare privind descrierea, denumirea și prezentarea produsului
Pasări și carne de pasăre	Se acordă ajutor financiar pentru constituirea de stocuri private pentru vin de masă și must Se acordă ajutor financiar distilierilor pentru stocarea alcoolului		Alte stimulente financiare pentru: încurajarea folosirii musturilor concentrate în producerea vinului și a sucurilor, comercializare	Măsuri speciale pot fi luate în situații de epidemii Se acordă sprijin pentru acțiunile asociațiilor de comercializare a cărnii care au ca scop îmbunătățirea calității produselor și procesului de producție și distribuție	X	Pot fi solicitate	Specificații de greutate și calitate și standarde de prezentare și ambalare obligatorii pentru carne și tăcânmuri

BIBLIOGRAFIE:

Cărți românești:

- Leonte, J., Giurcă, D., Câmpeanu, V., Pietet, Ph.: *Politica Agricolă Comună – Consecințe asupra României*, Institutul European din România, București, 2003
- Miron, D., Drăgan, G., Păun, I., Ilie, F., Cibian, M.: *Economia integrării europene*, Editura ASE, București, 2002, pp. 418-446
- Pascariu, G. C.: *Uniunea Europeană. Politici și prețuri agricole*, Editura Economică, București, 1999, pp. 11-260
- Sută, N. (coordonator): *Comerț internațional și politici comerciale contemporane*, Editura Eficent, București, 2000, pp. 165-173

Cărți străine:

- Ackrill, R.: *The Common Agricultural Policy*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 2000, pp. 15-224
- Blumann, Claude : *Politique agricole commune. Droit communautaire agricole et agro-alimentaire*, Editions Litec, Paris, 1996, pp. 7-526
- Cartou, L., Clergerie, J.-L., Gruber, A., Rambaud, P. : *L'Union européenne*, 3e édition, Dalloz, Paris, 2000, pp. 315-335, 372-393
- Doutriaux, Y., Lequesne, C. – *Les institutions de l'Union européenne*, La Documentation française, Paris, 1995.

- Druesne, G. : *Droit et Politiques de la Communauté et de l'Union européennes*, 3e édition mise à jour, Presses Universitaires de France, Paris, 1995, pp. 306-373
- Gautron, Jean-Claude : *Droit européen*, sixième édition, Editions Dalloz, Paris, 1994.
- Le Roy, P. – *La Politique Agricole Commune*, Editions Economica, Paris, 1994, pp. 186-196
- Gowland, D., Turner, A. – *Reluctant Europeans (Britain and European Integration 1945-1998)*, Pearson Education Limited, Edinburgh, 2000.
- Grant, W. : *The Common Agricultural Policy*, MacMillan Press Ltd., London, 1997, pp. 1-228
- Glöckler, G., Junius, L., Scappucci, G., Usherwood, S., Vassallo, J. – *Guide to EU Policies*, Blackstone Press Limited, London, 1998
- Hallet, G. : *The Economics of Agricultural Policy*; Basil Blackwell; Oxford; 1981, pp. 3-361
- Hitiris, T. : *European Community Economics*, Third Edition, Harvester Wheatsheaf, London, 1994, pp. 161-195
- Ingersent, K.A., Rayner, A.J., Hine, R.C. : *The Reform of the Common Agricultural Policy*, MacMillan Press Ltd., London, 1998, pp. 104-205
- Léger, P. : *Commentaire article par article des traités UE et CE*, Helbing & Lichtenhahn, Bâle, Dalloz, Paris, Bruylant, Bruxelles, 2000, pp. 308-329

- McConnell, C., Brue, S.: *Economics. Principles, Problems and Policies*, Thirteenth Edition, McGraw-Hill Inc., New York, 1996, pp. 660-678
- Nême, Jacques și Nême, Colette: *Économie de l'Union Européenne*, Editions Litec, Paris, 1994, pp. 159-194
- Pelkmans, Jacques: *European Integration: Methods and Economic Analysis*, Pearson Education Limited, Harlow, 2001, pp. 202-222
- Rideu, J. : Union Européenne : Commentaire des traités modifiés par le Traité de Nice du 26 février 2001, L.G.D.J., Paris, 2001, pp. 154-161

Article:

- Duncan, J., Prosterman, R.: *Land Market Development in Rural Romania*, RDI Reports on Foreign Aid and Development No. 107, 2000
- Nahorniac, R.: *Finding Farmers. Country Survey: Romania*, Working Paper No. 58, Rural Transition Series, Centre for Central and Eastern European Studies, The University of Liverpool, 2002
- Nemenyi, A.: *Rural Restructuring and the Sustainability of Farming in Romania and Bulgaria*, Institute for Human Sciences, SOCO Project Paper No. 71, Vienna, 2000
- Weingarten, Peter: *Development of the CAP during the last decades*, 2003

The Economist: *Can Europe's agriculture deal revive the world trade talks?*, numărul din 5 iulie 2003, varianta electronică

The Economist: *More fudge than breakthrough*, numărul din 28 iulie 2003, varianta electronică

Raportare:

Comisia Europeană: *Opinion on Romania's Application for Membership of the European Union*, 1997

Comisia Europeană: *Regular Report from the Commission on Romania's Progress towards Accession*, 1998

Comisia Europeană: *Regular Report from the Commission on Romania's Progress towards Accession*, 1999

Comisia Europeană: *Regular Report from the Commission on Romania's Progress towards Accession*, 2000

Comisia Europeană: *Regular Report from the Commission on Romania's Progress towards Accession*, 2001

Comisia Europeană: *Regular Report from the Commission on Romania's Progress towards Accession*, 2002

Comisia Europeană, Direcția Generală Agricultură: *Enlargement and Agriculture: Successfully integrating the New Member States into the CAP. Issues Paper*, Brussels, 2002

- Comisia Europeană: *Enlargement and agriculture: an integration strategy for the EU's new member states*, IP/02/176, Bruxelles, 2002
- Comisia Europeană: *Towards Sustainable Farming*, IP/02/1026, Bruxelles, 2002
- Comisia Europeană, Direcția Generală Agricultură: *Agricultural Situation in the Candidate Countries. Country Report on Romania*, Brussels, 2002
- Comisia Europeană, Direcția Generală Agricultură: *Agriculture in the European Union. Statistical and Economic Information 2002*, Brussels, 2002
- Dumitru, M.: *Country Case Studies on Integrating Land Issues into the Broader Development Agenda*, Report commissioned by the World Bank, 2002.
- Consiliul Uniunii Europene: *Concluziile Președinției - Consiliul European de la Bruxelles, 24-25 octombrie 2002*, nr. 14702/02
- Comisia Europeană, Direcția Generală Agricultură: *CAP Reform Summary*, Brussels, 2003
- Comisia Europeană, Direcția Generală Agricultură: *Candidate Countries Eurobarometer. Public opinion in the Countries Applying for European Union Membership*, Brussels, 2003

Comisia Europeană, Direcția Generală Agricultură. *CAP Reform – A Comparison of Current Situation, MTR Communication (July 2002), Legal Proposals (January 2003) and Council Compromise (June 2003)*, Brussels, 2003

Comisia Europeană: *Report on the Results of the Negotiations on the Accession of Cyprus, Malta, Hungary, Poland, the Slovak Republic, Latvia, Estonia, Lithuania, the Czech Republic and Slovenia to the EU*, Brussels, 2003

Consiliul UE: *Concluziile reuniunii Consiliului pentru Agricultură și Pescuit din 11-12, 17-19, 25-26 iunie 2003*, nr. 10272/2003

Ministerul Agriculturii, Alimentației și Pădurilor: *Strategia agricolă și rurală pentru aderarea la Uniunea Europeană*, 2003

OCDE: *Farm household incomes in OECD countries*, 2003

Adrese de web:

<http://www.europa.eu.int>

<http://www.economist.com>

<http://www.ipp.md/>

<http://www.oecd.org/>

<http://ue.eu.int>